

DİVAN EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

The Journal of Ottoman Literature Studies

ULUSLARARASI HAKEMLİ AKADEMİK DERGİ

Sayı 31, İstanbul 2023, 477-519

TÜRKÇE BÜRDE NÜSHALARININ AYRILMAZ BİR PARÇASI: HÂFİZ ŞEREF'İN FARŞÇA KASİDE-İ BÜRDE TERCÜMESİ

Milad Salmani

Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Müzik ve Güzel Sanatlar Üniversitesi, Müzik Bilimleri ve Teknolojileri Fakültesi, Müzikoloji Bölümü
(milad.salmani@mgu.edu.tr), ORCID: 0000-0002-4261-8760/Assit. Prof. Dr., Ankara Music and Fine Arts University, Music
Sciences and Technologies Faculty, Musicology Department

Makale Bilgisi/Article Information

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 15.08.2023

Kabul Tarihi/Accepted: 04.10.2023

Yayın Tarihi/Published: 30.12.2023

Yayın Sezonu: Güz

Atıf/Citation

Salmani, Milad (2023), "Türkçe Bürde Nüshalarının Ayrılmaz Bir Parçası: Hâfız Şeref'in Farşça Kaside-i Bürde Tercümesi", Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, 31, 477-519.

Salmani, Milad (2023), "An Inseparable Part of Turkish Burda Copies: Persian Translation of Qasidat al-Burda, by Hafez Sharaf", Journal of Ottoman Literature Studies, 31, 477-519.

*Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.*

Türkçe *Bürde* Nüshalarının Ayrılmaz Bir Parçası: Hâfız Şeref'in Farsça *Kasîde-i Bürde* Tercümesi

Özet

Tarih boyunca Hz. Peygamber için farklı coğrafyalarda çeşitli naatlar yazılmıştır. Bu naatlar arasında en çok tanınlarından biri Mısırlı Muhammed Saîd el-Bûsîrî'nin (ö. 1296 ?) meşhur *el-Kevâkibü'd-dürriyye fî medhi hayri'l-berîyye* adlı kasidesidir. Daha çok *Kasîdetü'l-bürde* olarak tanınan bu manzume, VII.hicrî-XIII.mîlâdî asırda yazıldıktan sonra çok beğenilmiş ve İslâm coğrafyasında hızlıca yayılmış, üzerine besteler yapılmış ve icrâ edilmiştir. Bûsîrî, kasidesinde kafiye mim harfi üzerine kurduğu için eseri *Kasîdetü'l-mîmiyye* olarak da bilinmektedir. Bûsîrî'nin kasidesi üzerine pek çok şerh yazılmıştır. Eser tahmin edilmiş ve bununla birlikte çeşitli mütercimler tarafından defalarca Farsçaya ve Türkçeye tercüme edilmiştir. Söz konusu tercümelelerden biri kimliği hakkında net bilgiler bulunmayan Muhammed Hâfız Şeref'in Farsça tercümesidir. Hâfız Şeref'in tercümesi, Anadolu'da telif edilen veya derlenen *Bürde* çalışmalarının âdeta ayrılmaz bir parçası mâhiyetinde olmuş ve birçok Türkçe tercüme ve şerhte, *Bürde* mecmualarında yer almıştır. Muhammed Hâfız, kendi tercümesinde Bûsîrî gibi mim harfini revî harfi olarak seçmiştir ve eserini 810/1407-08 yılında kaleme almıştır. Şeref, tercümesini bitirdikten sonra kendi kasidesinin tetimme bölümünde kendini tanıtmış ve eserini hangi tarihte bitirdiğini belirtmiştir. Hâfız Şeref'in ailesi, eğitimi ve eserleri hakkında bilgi bulunmadığı gibi hangi şehirde yaşadığı da şimdilik meçhuldür. Bu yüzden onun kasidesi bazen Abdurrahman Câmî'ye (ö. 1492) bazen de Hâfız-ı Şîrâzî (ö. 1390 ?) gibi diğer şâirlere atfedilmiştir. Şeref'in kasidesi birçok Farsça ve Türkçe *Bürde* şerh ve tercümesinde yer almış olmasına rağmen bugüne kadar müstakil çalışmalara konu olmamış ve Türkçeye tercüme edilmemiştir. Bu çalışmada Muhammed Hâfız Şeref'in Farsça *Bürde* tercümesi üzerine bazı tespitler paylaşılmış, akabinde bu kasidenin Farsça metni ortaya konmuş ve Türkçe tercümesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Muhammed el-Bûsîrî, *Kasîde-i Bürde*, Muhammed Hâfız Şeref, Farsça *Bürde*.

An Inseparable Part of Turkish Burda Copies: Persian Translation of Qasidat al-Burda, by Hafez Sharaf

Abstract

Throughout the history of the Islamic world, eulogies have been written for the Prophet Muhammad. One of the well known example of those eulogies is called el-Kavakibud durriye fi medhi khayril beriyye, written by Mohammad al-Busiri. Also recognized as Qasidat al-Burda, this eulogy was well liked as it was spread across Islamic countries by people telling and composing songs about it. As Busiri based his rhyme upon the "mim" sound in the Arabic alphabet, the eulogy is also known as Qasidat al-Mimiyye. Takhamis and a few number of interpretations were written over Busiri's work. It was also translated to Persian and Turkish. One of those mentioned translations were done in Persian by Mohammed Hafez Sharaf, which very limited amount of information has been found about himself in various sources. This translation of Mohammed Hafez Sharaf became an inseparable part of Burda workshops in Anatolia and manifested itself on a number of Turkish translations, interpretations and in Burda journals. Hafez Sharaf has also based his translation on "mim sound just like Mohammed al-Busiri and pen his work in the year 810/1407-08. Sharaf introduced himself in the closure part and added the date which he finalized his work. Any kind of information regarding Hafez Sharaf such as the family, education level or even which part of the country that he lived is still unknown. Therefore, his eulogy occasionally accredited to other poets such as Abdurrahman Jami (d. 1492) and Hafez Shirazi (d. 1390). Although Sharaf's eulogy manifested itself in various Persian And Turkish translations and interpretations, it didn't get subjected to any independent study or translated to Turkish. In this study, a number of findings are presented about Mohammed Hafez Sharaf's Persian translation of Qasidat al-Burda and translated to Turkish from the Persian text.

Keywords: Mohammad al-Busiri, *Qasîdat al-Burda*, Mohammad Hafez Sharaf, Persian *Burda*.

Giriş:

İslâmiyet ile birlikte Hz. Peygamber için çok sayıda edebî eser kaleme alınmıştır. Bunlardan en meşhûru *Kasîde-i bürde* veya *Kasîdetü'l-bürde*'dir. *Kasîde-i Bürde* dinî-tasavvufî mûsikîde önemli bir eser niteliğindedir ve üzerine çeşitli bestekârlar tarafından besteler yapıp farklı dönemlerde icrâ edilmiştir (Uslu, 2014). Esasında iki *Kasîdetü'l-bürde* vardır. Bunlardan ilki Kâ'b b. Zühayr'ın (ö. 24/645) eseridir. Babası muallaka şâiri olmakla birlikte mensup olduğu ailenin çoğu şâir olan Kâ'b, önceleri müslüman olmak istememiş ve Hz. Peygamber'i hicvetmiş olsa da kardeşi Büceyr İslâm'ı kabul ettikten bir müddet sonra müslüman olmuştur. Müslüman olmak için Medîne'ye gidip Hz. Peygamber'in huzuruna çıkan şâir, "Bânet Sü'âd..." şeklinde başlayan kasîdesini okumuştur. Bunun üzerine Hz. Peygamber kendi üzerindeki Yemen hırkasını (bürde) Kâ'b'ın üzerine atınca bu kasîde artık *Kasîdetü'l-bürde* şeklinde anılmaya başlamıştır (Demirayak 2001; Savran 2001).¹ İkinci *Bürde* ise Mısırlı sûfî, el-Bûsîrî'nin (ö. 695/1296 ?) kasîdesidir. Bu kasîde esasında şâiri tarafından *el-Kevâkibü'd-dürriyye fî medhi hayri'l-beriyye* olarak adlandırılmıştır. Ne var ki eser şâir tarafından verilen isimden ziyâde *Kasîdetü'l-bürde* olarak bilinmektedir. Bunun sebebi ise şudur: Rivâyete göre felç hastası olan Bûsîrî, bir gece rüyasında bu kasîdesini Hz. Peygamber'e okur ve Hz. Peygamber hırkasını (bürde) onun üzerine örterek felçli kısmı sıvazlar ve şâirin hastalığı geçer. Böylece, el-Bûsîrî'nin rüyasında Hz. Peygamber'e baştan sona okuduğu kasîdesi de *Kasîdetü'l-bürde* adıyla tanınmaya başlamıştır. Bu eser Zühayr'ın eseriyle karışmasını diye İran ve Anadolu bölgelerinde kasîdetü'l-bür'e (قصيدة البراءة) ve kasîdetü'l-bür'iyye (قصيدة البرئية) şeklinde de bilinmektedir (Ayçiçeği 2015; Kaya 2001). Dünyadaki birçok yazma eser kütüphanesinde *Kasîde-i Bürde* metni, şerhi veya tercümesi bulunmaktadır. *İran Yazma Eserler Fihristi*'nde *el-Kevâkibü'd-dürriyye fî medhi hayri'l-beriyye = Kasîde-i bürde = Bürde-i Mîmiyye* adlarıyla yüzlerce nüsha tespit edilmiştir (Dirâyetî 1392a: XXVII, 888-897; 1392b: XX, 355-367) ki bunların çoğunda Şeref'in de tercümesi bulunmaktadır. Doç. Dr. Bünyamin Ayçiçeği tarafından yürütülen proje kapsamında, sadece Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki çeşitli koleksiyonlarda Türkçe *Kasîde-i Bürde*'yi muhtevî yazma eserlerin 50'sinde Hâfız Şeref'in tercümesi bulunmaktadır.² Türkiye'deki diğer kütüphanelerde bulunan yazma eserler de dikkate alındığı takdirde bu sayı kesinlikle ciddi oranda artacaktır. Ayrıca, Çoğu XIII.hicrî/XVIII-XIX.mîlâdî asra ait olmak üzere Pakistan'da da birkaç nüshası bulunmaktadır (Nevşâhî 1983: 609-10).

Muhammed Hâfız Şeref ve *Bürde* Tercümesi:

Kaynaklarda şimdiye kadar Muhammed Hâfız Şeref hakkında hiçbir bilgiye tesadüf edilememiştir. İsminden dolayı onun eseri Abdurrahman-ı Câmî (ö. 898/1429) ve Hâfız-ı Şîrâzî'ye (ö. 792/1390 ?) atfedilse de³ bu bilgiler mesnetsizdir. Onun nereli olduğu, nasıl bir eğitimden geçtiği ve nerede vefat ettiği şimdilik bilinmemektedir. Dolayısıyla Şeref'in Türk olup olmadığı da meçhuldür. Bununla birlikte, Şeref'in hangi niyetle (gördüğü rüya üzerine mi yoksa in'am almak niyetiyle mi) Bûsîrî'nin şiirini Farsçaya tercüme ettiği açıklığa şimdiye kadar kavuşmamıştır. Eldeki tek bilgi, Şeref'in tercümesinin tetimme beyitlerinden hareketle 810/1407-08 yılında hayatta olduğu yönündedir ki bu tetimme beyitleri de tüm nüshalarda kayıtlı değildir. Şeref'in yaşadığı dönemden sonra yazılmış olan tezkire kitaplarında ve Zebîhullah Safâ'nun *İran Edebiyat Tarihi* adlı eserinde Şeref'e dair bilgi bulunmaması dikkat çekicidir.

Muhammed Hâfız Şeref kendi tercümesinde kafiye olarak el-Bûsîrî'nin kasîdesine sâdık kalmış ve mîm harfini revî olarak seçmiştir. Bu konu aslında Şeref'e tercüme konusunda kolaylık

¹ Ka'b b. Zühayr'ın *Bürde*'si hakkında detaylı bilgi için bk. (Nişancı Abdurrahman Abdi Paşa 2022; Güler 2023).

² Projenin bilgileri için bk. (Ayçiçeği, 2017).

³ Mesela Safevî Dönemi (1501-1736) âlimlerinden olup Şah İsmâil (1501-1524) ve oğlu Tahmasb (1524-1576) dönemlerinde yaşadığı ileri sürülen Ali b. Hasan Zevvâreî'nin (ö. ?) Farsça *Bürde* şerhi olan *Hülâsatü'l-menâkib* adlı eserinin bazı nüshalarında (Zevvâreî, 1392) ve Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Âşir Efendi Koleksiyonu nr. 301'de Abdurrahmân-ı Câmî'ye (vr. 6a); Diyanet İşleri Başkanlığı Yazma Eser Kütüphanesi nr. 1802'de ise Hâfız-ı Şîrâzî'ye (<https://yazmaeserler.diyaret.gov.tr/details?id=3657&materialType=YE&query=001802> E.T. 12.06.2023) atfedilmiştir.

da sağlamıştır ve orijinal metindeki birçok kelimeyi olduğu gibi kendi şiirinde kullanmasına yardımcı olmuştur. Bu duruma, manzum Türkçe tercümelemlerin çoğunda da rastlanmaktadır. Bir iki yerde kafiye hatasını bile göze alan Hâfız Şeref, orijinal kasîdenin kafiye kelimeleri Farsçada biliniyorsa çoğunlukla o kelimeleri değiştirmemiş ve yeni kelime arayışına girmemiştir. Öyle ki, 161 beyitlik kasîdede 77 kelimeyi birebir el-Bûsîrî'nin şiirinden almıştır. Bununla birlikte, toplamda 39 Farsça kelimeyi kafiye olarak seçmiştir. Bu 39 kelime arasında da toplamda 12 defa 'hem' zarfını kullanması, Şeref'in edebî kaygılardan uzak bir biçimde anlam odaklı bir tercüme yazmak niyetinde olduğunu açıkça göstermektedir. Farsçadaki anlamıyla 'dem' kelimesi 5, 'kem' kelimesi 5, 'şikem' ve 'tenem' kelimeleri ise ikişer defa Şeref tarafından kafiye olarak seçilmiştir. Kaynak şiirin kafiye ve formuna sadık kalma çabası Şeref'i zorlamıştır denebilir.

el-Bûsîrî, eserini "müstef'ilün fâ'ilün müstef'ilün fa'lün" kalıbıyla yazmıştır. Şeref ise kendi şiirini "fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün" kalıbıyla yazmıştır. Bu kalıp İran ve Türk edebiyatında en çok beğenilen ve kullanılan kalıplardan biridir. Şeref'in tercümesi belagat ve edebî incelikleri korumak ve içermekten ziyade daha çok anlam aktarımı üzerine yoğunlaşmış bir tercüme niteliğindedir. Edebî açıdan çok başarılı sayılmasa da Şeref'in tercümesi kaynak eserin anlamını yansıtmaya odaklanması bakımından önemli ve değerlidir.

Metin ve Türkçeye Tercümesi:

Hâfız Şeref'in tercümesinin müellif nüshasına ya da mukabele görmüş herhangi bir nüshasına ulaşamadığı için yazma eser kütüphanelerinde ulaşabildiğimiz bazı nüshalardan hareketle metin tesis edilmeye gayret edilmiştir. Böylece çalışmamız oluşturulurken birçok eser incelenmiş, bunların içinden biri matbu ve 13'ü yazma eser olmak üzere 14 *Bürde* tercümesinin öne çıktığı görülmüştür. Bunlar şöyledir:

Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Ayasofya Koleksiyonu nr. 2287.

Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Hamidiye Koleksiyonu nr. 1156.

Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Aşir Efendi Koleksiyonu nr. 301.

Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Esad Efendi Koleksiyonu nr. 2762.

Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Esad Efendi Koleksiyonu nr. 2802.

Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Koleksiyonu nr. 3369.

Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Koleksiyonu nr. 3631.

Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Halet Efendi Koleksiyonu nr. 339.

Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Karaçelebizade Koleksiyonu nr. 354.

Diyanet İşleri Başkanlığı Yazma Eser Kütüphanesi nr. 1802.⁴

Nuruosmaniye Yazma Eser Kütüphanesi nr. 5145.

Tahran Kitâbhâne-i Meclis-i Şûrâ-yı Millî, nr. 1127.

Tahran Üniversitesi Kütüphanesi nr. 3538.⁵

Dr. Muhammed Hüseyin Sadîk'in neşri (Bûsîrî 1392: 170-188).

⁴ Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi'nin kataloğunda eserin müellifi Hâfız-ı Şîrâzî olarak kayıtlıdır. Dinî eserler içeren bu mecmuanın 47a-56b varakları arasında Şeref'in tercümesinin nâ-tamâm bir versiyonu müstakil olarak istinsah edilmiştir.

⁵ Eserin içindeki bilgilere göre bu nüsha Bedreddîn-i Rûmî olarak tanınan Mahmûd b. Ahmed b. Mustafâ b. İbrâhîm Sûfî'nin *Tâcü'd-dürre fi şerhi kasîdeti'l-bürde* olarak adlandırdığı Arapça *Bürde* şerhidir. Eser, müellifi tarafından 837/1433-34 senesinde yazılmıştır ve bu nüsha müellif nüshasından istinsah edilmiştir. Bu nüshanın istinsah tarihi Safer 843/Temmuz-Ağustos 1439'dur. Nüshanın başında katalog hazırlayan araştırmacının eklediği bilgilere göre hâşiyede bulunan Farsça *Bürde* tercümesi nüshanın sâhibi Muhammed Şerîfâ (Muhammed Hâfız Şeref) tarafından bizzat nüshaya eklenmiştir ancak nüsha dikkatle incelendiğinde hâşiyedeki şiirin başka müstensih tarafından daha sonra eklendiği anlaşılmaktadır.

Yukarıda da belirtildiği üzere Farsça metni oluştururken müellif nüshasına ulaşamadığımız ve kütüphanelerde böyle bir nüshanın var olup olmadığından emin olamadığımız için metni kurarken en eski müstakil nüshayı esas aldık. Ayrıca aşağıda ifade edeceğimiz gibi bu nüshaya ek olarak ikisi yazma ve biri matbu olmak üzere üç nüshadan daha istifade ettik. Şeref'in Farsça kasîdesinin metnini kurarken tenkitli metin oluşturmak bu makalenin sınırlarını aşacak ve toplamda 161 beyitlik kasîdeye yüzlerce dipnot eklenmesine yol açacaktı. Ayrıca, zaten Arapça bir şiirin tercümesi olan Farsça beyitlerdeki farklılıkların esasında anlamda çok etkili olmadığı bârizdir. Dolayısıyla metinler arasındaki farklılıkları belirtmek için incelenen nüshalardan bazı beyitleri mukayese etmek yeterli olacaktır. İlk beyitlerde nüshalar arasındaki farklılıklar çok fazla olmasa da eserin ilerleyen beyitlerinde farklılıkların artmaya başladığı gözlemlenmektedir. Anlama etki etmeyecek bu küçük farklılıkların en önemli sebebi ise şüphesiz müstensihlerdir. Burada, örnek olarak 1, 5, ve 45. beyitler arasındaki farklılıklar yukarıdaki nüshalara göre belirtilmiştir:

1. Beyit:

Ayasofya 2287	ای ز یادِ ضحبتِ یارانت اندر ذی سلم اشکِ چشم آمیخته با خون روان گشته به هم؟
Hamidiye 1156, Nuruosmaniye 5145, Aşir Efendi 301, Esad Efendi 2802, Hacı Mahmud 3369, Halet Efendi 339, Tahran Üniversitesi 3538, Dr. Sadîk neşri ⁶	Aynı
Meclis-i Şûrâ-yı Millî 1127:	Aynı. Hâşiyede: ای ز یادِ دلبرِ رعنا فقیم ذی سلم در بر خود می نشانی آن عقیقی مثل دم
Hacı Mahmud 3631:	ای ز یادِ ضحبتِ یارانت اندر ذی سلم اشکِ چشم آمیخته با خون روان گشته به هم؟
Esadefendi 2762	ای ز یادِ ضحبتِ یارانت اندر ذی سلم اشکِ خون آمیخته با خون روان گشته به هم؟
Karaçelebizade 354	ای ز یادِ ضحبتِ یارانت اندر ذی سلم اشکِ چشم آمیخته با خون گشته ز غم؟

5. beyitte ise farklılıklar aşağıdaki gibidir:

Ayasofya 2287	گر نبودی عشق، اشکت بر طلل نه ریختی نه بُدی بی خوابِ چشمت از غم بان و علم
Meclis-i Şûrâ-yı Millî 1127:	گر نبودی عشق، اشکت بر طلل کی ریختی؟ کی بُدی بی خوابِ چشمت از غم بان و علم؟
Hamidiye 1156	گر نبودی عشق، اشکت می نریختی بر طلل نَبُدی بی خوابی چشمت ز بان و ز علم
Aşir Efendi 301	گر نبودی عشق، اشکت بر طلل کی ریختی؟ کی بُدی بی خوابِ چشمت از غم بان و علم؟
Esad Efendi 2762	گر نبودی عشق، اشکت بر طلل کی ریختی؟ کی بُدی بی خوابِ چشمت از غم بان و علم؟
Esad Efendi 2802	گر نبودی عشق، اشکت می نریختی بر طلل

⁶ Dr. Sadîk'in neşrinde noktalama işaretleri kullanılmıştır ancak bu beytin sonuna soru işareti eklenmemiştir.

	نُبدی بی خوابی چشمت ز بان و ز غلم
Hacı Mahmud 3369	گر نبودی عشق، آشکت بر طلل کی ریختی؟ کی بُدی بی خواب چشمت از غم بان و غلم؟
Hacı Mahmud 3631	Ayasofya ile aynı
Halet Efendi 339	گر نبودی عشق، آشکت بر طلل می ریختی هم نبودی خواب چشم از غم بان و غلم
Karaçelebizade 354	گر نبودی عشق، آشکت بر طلل نا ریختی چشم بی خوابت نبودی از غم بان و غلم
Nuruosmaniye 5145	Yok.
Diyanet 1802	گر نبودی عشق، آشکت بر طلل نی ریختی نی بُدی بی خواب چشمت از غم بان و غلم
Tahran Üniversitesi 3538	گر نبودی عشق، آشکت بر طلل کی ریختی؟ کی بُدی بی خواب چشمت از غم بان و غلم؟
Dr. Sadık neşri	گر نبودی عشق، آشکت بر طلل کی ریختی؟ کی بُدی بی خواب چشمت از غم بان و غلم؟

45. beyitte ise farklılıklar aşağıdaki gibidir:

Ayasofya 2287	فضل و جاه مصطفی حدی ندارد در کمال تا تواند کرد شخصی روشن آن را بیش و کم
Meclis-i Şûrâ-yı Millî 1127:	ز آنک فضل مصطفی حدی ندارد در کمال تا توان اظهار آن کردن به نطق از راه قم
Hamidiye 1156	Ayasofya ile aynı
Aşir Efendi 301	Ayasofya ile aynı
Esad Efendi 2762	فضل و جاه مصطفی حدی ندارد در کمال تا تواند کرد شخصی فضل او را بیش و کم
Esad Efendi 2802	Ayasofya ile aynı
Hacı Mahmud 3369	Ayasofya ile aynı
Hacı Mahmud 3631	فضل و جاه مصطفی حدی ندارد در کمال تا تواند پیش شخصی فضل او را بیش و کم
Halet Efendi 339	Ayasofya ile aynı
Karaçelebizade 354	Ayasofya ile aynı
Nuruosmaniye 5145	فضل و جاه مصطفی حدی ندارد در کمال تا توان در پیش شخصی فضل او را بیش و کم
Diyanet 1802	فضل و جاه مصطفی حدی ندارد در کمال کی تواند کرد روشن مشخص آن را بیش و کم
Tahran Üniversitesi 3538	فضل و جاه مصطفی حدی ندارد در کمال چون تواند کرد آنرا ناطقی ظاهر به قم
Dr. Sadık Neşri	Ayasofya ile aynı

Gösterilen örneklerden de anlaşıldığı üzere incelenen nüshalar arasındaki farklılıklar anlamı değiştirecek veya ciddi bir oranda etkileyecek farklılıklar değildir. Bunun sebebi ise daha önce de belirtildiği üzere Farsça metnin zaten Arapça bir metnin tercümesi olmasıdır.

Muhammed Hâfız Şeref'in tercümesinin müellif nüshası şimdiye kadar tespit edilemediği gibi eser üzerine kapsamlı bir çalışma da şimdilik yapılmamıştır. Ulaşabildiğimiz tek neşir, Tebrizli Türkolog Dr. Muhammed Hüseyin Sadîk'in (ö. 2022) neşridir.⁷ Ne var ki Dr. Sadîk kurduğu metni hangi nüsha veya nüshalara bakarak hazırladığını belirtmediği gibi, muhtemelen sağlıklı bilgilere ulaşamadığından dolayı Hâfız Şeref hakkında da herhangi bilgi vermemiştir (Bûsîrî 1392: 170-88)⁸. Şeref'in tercümesi için yazma eserlere baktığımızda ise şimdiye kadar tespit edebildiğimiz nüshaların çoğu müstakil olarak Hâfız Şeref'in tercümesini içermemekte ve neredeyse hepsinde Şeref'in tercümesi şerhler veya Türkçe tercümelere ek olarak metne ilâve edilmektedir. Ne var ki Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya Koleksiyonu nr. 2287'de kayıtlı içinde çoğunlukla Arapça eserler bulunan bir mecmuanın 11a-13b yapraklarında bu kasîdenin tamamı müstakil olarak istinsah edilmiştir. Kasîdenin istinsah tarihi kayıtlı olmasa da bir önceki risâle ile bu kasîdenin müstensihinin aynı kişi olduğu yazı tipinden anlaşılmaktadır. Önceki risâlenin istinsah tarihi 862/1457-58'dir. Böylece bu nüshanın Hâfız Şeref kasîdeyi yazdıktan 40 yıl sonra istinsah edildiği söylenebilir. Metni kurarken birçok nüshaya müracaat etmekle birlikte -gerek müellifin yaşadığı döneme en yakın dönemde istinsah edilmeleri gerekse sıhhat açısından öne çıkmaları bakımından- üç nüshadan istifade ettik. Bunlardan ilki bahsi geçen Ayasofya nüshasıdır.

Metni kurarken istifade ettiğimiz ikinci nüsha ise Şeref'in yaşadığı döneme yakın bir zamanda yazılan ve istinsah edilmiş bir nüshasına ulaştığımız *Fevâ'id-i 'Alâiyye'*dir. Bu eser müstakil ve kapsamlı bir *Bürde* şerhidir. Bu şerhin dili Farsçadır. Müellifi ise Muhammed bin Nasîr Habîsî (محمد بن نصير خبيصی) isimli bir zattır ki kendi ifadesine göre halk nezdinde Şems-i İmâm olarak da bilinmektedir. Şems-i İmâm, eserini Timurlular Dönemi (1370-1507) vezirlerinden Hoca Ziyâüddîn Hibbetüllâh'ın oğlu Hoca Alâüddîn Hasan'a ithâf ettiğini belirtmiştir (Habîsî 882: 2-5). Bu eserin ulaşabildiğimiz nüshası Tahran Meclis-i Şûrâ-yı Millî Kütüphanesi nr. 1127'de bulunmaktadır. Eser, Burhan Abdullah Burhan el-Müezzîn adlı müstensih tarafından 14 Zilkade 882/17 Şubat 1478 yılında istinsah edilmiştir. *Fevâ'id-i 'Alâiyye'*'nin içeriği şu şekildedir: Önce el-Bûsîrî'nin kasîdesinden bir beyit sûrh ile yazılmış, sonra beyitteki kelimeler Farsçaya tercüme edilmiş, sonra beyit nesir olarak aktarılmış, ardından 'hâsıl' denilerek beyit şerh edilmiştir. Akabinde Hâfız Şeref'in manzûm tercümesi verilmiştir. Sonrasında beyitteki kelimeler ve terkipler sarf ve nahiv bakımından incelenmiş ve son olarak Arapça kasîdenin söz konusu beyti tahmis edilmiştir. Habîsî'nin eseri *Keşfüzzunûn'*da geçmemekle birlikte, üzerine müstakil çalışmalar yapılması gereken önemli *Bürde* şerhlerinden biri mâhiyetindedir. Bu eserde Şeref'in tercümesinin tetimme beyitleri bulunmamaktadır.

Çalışmamızda mürâcaat ettiğimiz üçüncü nüsha ise Süleymaniye Kütüphanesi Hamidiye Koleksiyonu nr. 1156'da kayıtlı bir mecmuada yer almaktadır. Mecmua, Yusuf Mecdî tarafından ve 1163/1749-50 tarihinde istinsah edilmiştir. Dinî risâleleri ihtiva eden bu 138 yapraklık mecmuanın 32b-101a arasında Farsça mensur bir *Bürde* şerhi bulunmaktadır. Eserin tamamında Bûsîrî'nin beyitleri sûrh ile yazıldıktan sonra hemen altına Şeref'in tercümesi ve akabinde Arapça beyitlerin açıklamaları yazılmıştır. 101a'da Şeref'in kasîdesinin tetimme beyitleri yer almaktadır.

⁷ Burada şu bilgileri de paylaşmakta fayda vardır: Hasan b. Ali Zevvâreî'nin *Bürde Şerhi'*nin neşri olan *Midhat-nâme-i Peyâmbër-i Vahy: Hüülâsatü'l-menâkib* adlı eserde, Muhammed Hâfız Şeref'in Farsça tercümesi de dipnotlar hâlinde İran'ın Zencan şehrinde bulunan bir nüshadan hareketle yayımlanmıştır ancak daha önce de belirtildiği gibi burada bu tercüme Abdurrahman Câmî'ye atfedilmiştir. Bununla birlikte bu neşir müstakil olarak Hâfız Şeref'in tercümesine yer vermemektedir. Bk. (Zevvâreî, 1392).

⁸ Furûğ Andelîbiyan tarafından derlenen bu kitapta Dr. Sadîk, girişte el-Bûsîrî ve eserleri hakkında bilgi vermiştir. Eserin birinci bölümünde Bûsîrî'nin kasîdesinin Arapça metni, ikinci bölümünde Farsça açıklamaları ve nesren tercümesi, üçüncü bölümünde ise Hâfız Şeref'in Farsça tercümesi bulunmaktadır. Eserin dördüncü ve son bölümünde *Kasîde-i Bürde'*nin Dr. Sadîk tarafından Azerbaycan Türkçesine aruzun "fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün" vezniyle manzum tercümesi yer almaktadır. Bu manzum tercüme de makalenin yazarı tarafından hazırlanmış olup *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi'*nin 50. sayısında yayımlanmıştır.

Bu üç nüshayla birlikte, Dr. Sadık'ın neşri de metni kurarken mürâcaat ettiğimiz dördüncü nüsha olarak değerlendirilmiştir.

Çalışmamızda önce Bûsîrî'nin kasîdesinin Arapça beyitleri verilmiş, altına Hâfız Şeref'in Farsça tercümesi eklenmiş ve akabinde Şeref'in Farsça metni Türkçeye düzyazı şeklinde tarafımızca tercüme edilmiştir. Türkçe tercümeyle zaman zaman anlam bütünlüğünü dikkate alarak el-Bûsîrî'nin metninden hareketle açıklamalar eklenmiştir. Bu eklemeler [] işaretiyle gösterilmiştir. Tercümede açıklamaya ihtiyaç duyulan ve bizim tarafımızdan eklenen yerlerde ise () işareti kullanılmıştır.

Metni oluştururken aşağıdaki hususlar dikkate alınmıştır:

-Arapçada bulunmayan ve Farsçaya mahsus olan 'P', 'Ç', 'J' ve 'G' harfleri, esas alınan nüshada sırayla 'ب', 'ج', 'ز' ve 'ک' şeklinde istinsah edilse de metinde günümüz Farsçasına göre ve 'پ', 'چ', 'ز' ve 'گ' şeklinde dizilmiştir.

-Farsça peltek z veya zâl-i mu'cem olarak bilinen 'ذ' harfi günümüz Farsçasına göre ve 'د' ile dizilmiştir.⁹ Örnek: 'یاد' yerine 'یاد'.

-Bitişik yazılan yönelme önekleri ayrı ve 'به' şeklinde dizilmiştir. Örnek: 'باو' yerine 'به او', 'بهم' yerine 'به هم'.

-Bitişik yazılan şimdiki zaman öneki ayrı dizilmiştir. Örnek: 'میکنی' yerine 'می کنی'.

-Bitişik yazılan olumsuzluk öneki ayrı dizilmiştir. Örnek: 'بیخواب' yerine 'بی خواب'.

-Bitişik yazılan belirtme eki ayrı dizilmiştir. Örnek: 'مهمانرا' yerine 'مهمان را'.

-Bitişik yazılan 'hâ' çoğul eki ayrı dizilmiştir. Örnek: 'حیلها' yerine 'حیله ها'.

-Sesli harflere eklenen ve metinde 'ی' olarak yazılan nekere 'ی'si 'ای' şeklinde dizilmiştir. Örnek: 'نقطه ای' yerine 'نقطه ای'.

- 'Â' sesine eklenen tamlama 'i'si metinde hemze 'ء' ile gösterilse de açık 'ye' 'ی' şeklinde dizilmiştir. Örnek: 'سختی های پیچیده' yerine 'سختی های پیچیده'.

-Hâ-i resmîyelere eklenen tamlama 'i'si 'ه' şeklinde dizilmiştir.

-Çift imlâlı kelimelerde günümüz Farsçasında yaygın olan imlâ tercih edilmiştir. Örnek: 'خورشید' yerine 'خورشید'.

⁹ *Fevâ'id-i 'Alâiyye'* de bu harfle ilgili fâ'ide [ve] ganîmet başlığıyla şu iki beyit kayıtlıdır:

در زبان فارسی فرقی میان دال و ذال
یاد گیر از من که آن نزد افاضل مبهم است
پیش از او در حرف مفرد گر صحیح ساکن است
دال خوان او را و باقی جمله ذال مُعْجَم است

[Farsçada 'dâl' ve 'zâl' harfleri arasında bir fark vardır. Fazilet erbabı arasında bile müphem olan bu sırrı benden öğren: Bu harften önce sahîh ve sâkin harfler varsa onu 'dâl' olarak oku. Aksi takdirde bu harf zâl-i mu'cemdir.] (Habîsî 882: 4). Ali Ekber Dehkhoda'ya göre bu beyit *Zafer-nâme* müellifi Şerefeddin Ali Yezdî'ye (ö. 858/1464) aittir (Dehkhoda 1377).

Hâfız Şeref'in Farsça Kasîde-i Bürde Tercümesi'nin Metni ve Türkçe Tercümesi:

1

أَمِنْ تَذَكُّرٍ جِيرَانٍ بِذِي سَلَمٍ
مَزَجَتْ دَمْعًا جَرَى مِنْ مُثَلَّةٍ بِدَمٍ
ای ز یادِ صُحبتِ یارانتِ اَندرِ ذی سَلَمِ
اَشکِ چِشمِ آمِیختی با خونِ روانِ گشته به هم؟

Acaba sen zî-Selem'deki dostlarınla sohbeti mi hatırlayıp gözünden kanlı yaş akıttın?¹⁰

2

أَمْ هَبَّتِ الرِّيحُ مِنْ تَلْقَاءِ كَاظِمَةٍ
وَأَوْمَضَ البَرْقُ فِي الظُّلْمَاءِ مِنْ إِضْمٍ
یا مگر از کاظمه بادی وزید از کوی دوست
یا مگر در نیم شب برقی بچسبت از اضم؟

Veya yoksa dostun mahallesi olan Kâzime'den bir rüzgâr mı esti yahut gece yarısı İzam Dağı'ndan bir şimşek mi çaktı?

3

فَمَا لِعَيْنَيْكَ إِِنْ قُلْتَ اكْفُفَا هَمَّتَا
وَمَا لِقَلْبِكَ إِِنْ قُلْتَ اسْتَفَقُوا يَهَمُ
چیست چشمت؟ گویمش گریه مکن، گریان شود
چیست دل؟ گویی بهش شو، شیفته گردد ز غم

Gözüne ne oldu da ona "ağlama!" desem, ağlar. Gönlüne ne oldu da ona "iyi ol!" dersin, kederinden dolayı daha fazla müptela olur.¹¹

4

أَيَحْسَبُ الصَّبُّ أَنَّ الحُبَّ مُنْكَتِمٌ
مَا بَيْنَ مُنْسَجِمٍ مِنْهُ وَمُضْطَرِمٍ
ای تو پنداری که عشقِ عاشقان پنهان شود
در میان آتشِ دلسوز و آبِ چشمِ نم

Sen âşıkların aşkının gönül yakan ateş ve gözyaşları arasında gizli kalacağını mı zannediyorsun?

¹⁰ Tercümede birinci mısraın ilk kelimesi "Ey", "acaba" olarak tercüme edildi. Bu kelime ünlem ve nidâ olarak tercüme edilse beyitin anlamı şöyle olur: Ey sen ki zî-Selem'deki dostlarınla sohbeti hatırlayıp gözünden kanlı yaş akıttın...

¹¹ "Çişt?" kelimesinin anlamı "nedir?" şeklindedir ancak beyitte "nesi var?" veya "ne oldu?" anlamında kullanılmıştır. Ayrıca Farsça metinde "بَهش" yerine "بِه هُش" şeklinde okunursa ikinci mısraın anlamı şöyle olur: Gönlüne ne oldu? "Akıllan!" dersin, üzüntüden daha da müptela olur.

5

لَوْلَا الْهَوَى لَمْ تُرُقْ دَمْعًا عَلَيَّ طَلَّلٍ
وَلَا أَرَقْتَ لِذِكْرِ الْبَانِ وَالْعَلَمِ
گر نبودی عشق، آشکت بر طلل نه ریختی
نه بُدی بی خواب چشمت از غم بان و علم

Aşk olmasaydı gözyaşını harabelere dökmezdin. Ban Ağacı ve Alem Dağı'nın özlemiyle gözün uykusuz da kalmazdı.

6

فَكَيْفَ تُنَكِّرُ حُبًّا بَعْدَمَا شَهِدْتَ
بِهِ عَلَيْكَ عُذُولُ الدَّمْعِ وَالسَّقَمِ
چون کنی انکار حُبّت؟ چون گواهی می دهد
بر تو اشک چشم و روی زرد و سستی از سَقَم

Gözyaşın, sararmış yüzün ve hasta hâlin şâhitlik ediyorken sen aşkını nasıl inkâr edersin?

7

وَأَثَبْتَ الْوَجْدُ خَطِيءَ عَيْبَةٍ وَضَنِي
مِثْلَ الْبَهَارِ عَلَيَّ خَدَيْكَ وَالْعَنَمِ
عشق پیدا کرده بر دو خطّ اشک و لاغری
چون بهار روی یار و سرخی شاخ عَنَم

Aşk, tıpkı yârin yüzündeki bahar ve Anem dalının kırmızılığı gibi, gözyaşı ve zayıflık olarak iki hatla ortaya çıktı.

8

نَعْمَ سَرَى طَيْفٌ مِّنْ أَهْوَى فَأَرَقَنِي
وَالْحُبُّ يَغْتَرِضُ اللَّذَاتِ بِالْأَلَمِ
چون خیال دلبرم آمد مرا بی خواب کرد
عشق آرد در میان خُرُمی رنج و آلم

Sevgilimin hayali geldi ve beni uykusuz bıraktı. Aşk, mutlulukla beraber ıztrapa ve elem getirir.

9

يَا لَأَيِّبِي فِي الْهَوَى الْغُدْرِي مَغْدِرَةً
مِنِّي إِلَيْكَ وَلَوْ أَنْصَفْتَ لَمْ تَلْمِ
ای که در عشقم ملامت می کنی، معذوز دار
گر تو را انصاف باشد غُدْرَم آری از کَرَم

Ey beni aşkım yüzünden kınayan! Beni mâzur gör. İnsafın varsa, kereminle özrümü kabul edersin.

10

عَدْتُكَ حَالِي لَا سِرِّي بِمُسْتَتِرٍ
عَنِ الْوُشَاةِ وَلَا ذَائِي بِمُنْسَجِمٍ
فاش شد حالم ز تو و نیست پنهان سِرِّ من
نیست پنهان درد من زائل نگشته از دَلَم

Ahvâlim senin yanında aşikâr oldu ve sırrım gizli değil. Benim [gönlümdeki] dert gizli değil ve [bu derde] deva yoktur.

11

مَحْضَتِي النَّضْحَ لَكِنْ لَسْتُ أَسْمَعُهُ
إِنَّ الْمُحِبَّ عَنِ الْغُدَّالِ فِي صَمَمٍ
تو نصیحت می کنی نیکو و من می نشنوم
عاشقان باشند دائم از ملامت در صَمَم

Sen güzel nasihat ediyorsun ama ben dinlemiyorum. Âşıklar melamet edenlere karşı sağır olurlar.

12

إِنِّي أَتَهَمْتُ نَصِيحَ الشَّيْبِ فِي عَذَلِي
وَالشَّيْبُ أَبْعَدُ فِي نَضْحِ عَنِ التُّهَمِ
شَيْبِ پندم داد و من بُردم گمان بد به او
ورچه شیب اندر نصیحت دور باشد از تُهَم

İhtiyar, bana nasihat verdi ama ben ona sûizanda bulundum. Oysa ki ihtiyar, nasihat konusunda töhmetten beridir.

13

فَإِنَّ أَمَارَتِي بِالسُّوءِ مَا اتَّعَظْتُ
مِنْ جَهْلِهَا بِنَذِيرِ الشَّيْبِ وَالْهَرَمِ
نفس فرمانده به بدها می کند دینم خراب
وز جهالت پند نپذیرد ز پیری و هَرَم

Kötülükleri emreden nefis dinimi ifsat ediyor. Cehâletinden dolayı da ihtiyarın nasihatini dinlemiyor.

14

وَلَا أَعَدْتُ مِنَ الْفِعْلِ الْجَمِيلِ قَرِي
ضَيْفِ أَلَمٍ بِرَأْسِي غَيْرِ مُحْتَسِمٍ
هم نکرد او کار نیکو بهر مهمانی که او
بر سرم آمد فرود از من نگشت او مُحْتَسِم

O (âsi nefis) benim saygılı davranmadığım o başıma inen misafire (ihtiyarlığa) iyi davranmadı.

15

لَوْ كُنْتُ أَعْلَمُ أَبِي مَا أَوْقَرْتُهُ
كَتَمْتُ سِرًّا بَدَالِي مِنْهُ بِالْكَتْمِ
گر بدانم من که مهمان را نمی دارم بزرگ
کردمی تغییر اسفیدی مویم با کتم

Ben misafire iyi davranmadığımı bilsem saçımın aklığını Ketem bitkisiyle boyardım (ihtiyar olduğumu gizlerdim).

16

مَنْ لِي بِرَدِّ جِمَاحٍ مِنْ غَوَائِبِهَا
كَمَا يُرْدُ جِمَاحُ الْخَيْلِ بِاللُّجَمِ
نفس سرکش را ز بی راهی که می آرد به راه
چون لگام آسب سرکش کاورد با راه هم؟

Serkeş at misali yoldan çıkmış âsi nefsi kim yola getirecektir?

17

وَلَا تَرْمِ بِالْمَعَاصِي كَسْرَ شَهْوَتِهَا
إِنَّ الطَّعَامَ يَقْوِي شَهْوَةَ النَّهْمِ
پس مجو بر فعل غضبان کسر شهوتهای نفس
زانک قوت می دهد شهوت طعام اندر شکم

Nefsin şehvetlerini isyanla [ve günahla] yenme [yollarını] arama. Zira yemek yemek elbette ki [yemeğe] şehveti olanın arzusunu güçlendirir.

18

فَالنَّفْسُ كَالطِّفْلِ إِنْ تَهْمَلَهُ سَبَّ عَلَى
حُبِّ الرِّضَاعِ وَإِنْ تَقْطُمَهُ يَنْقَطِمِ
نفس چون طفل است اگر شیرش دهی دائم خورد
ور ز شیرش بازگیری او نخواهد هیچ دم

Nefis, bebek gibidir. Ona süt verdikçe sürekli emer ama onu süttten kesersen artık emmek istemez.

19

وَاصْرِفْ هَوَاهَا وَحَازِرْ أَنْ تَوَلِّيَهُ
إِنَّ الْهَوَى مَا تَوَلَّى يَصْمُ أَوْ يَصِمُ
بازگیرش از هوا، بر خود هوا حاکم مکن
چون هوا حاکم شود دینت بشد یا گشت کم

Onu [seni yönlendirdiği bu] hevesten döndür, hevesi kendine musallat etme. Heves musallat oldu mu dinin ya tamamen gider ya da eksilir.

20

وَرَاعِيهَا وَهِيَ فِي الْأَعْمَالِ سَائِمَةٌ
وَأَنْ هِيَ اسْتَحَلَّتِ الْمَرْعَى فَلَا تُسِيمُ
نفس را مقهور کن چون در امل جولان کن
ور به چیزی انس گیرد بازدارش از ستم

Nefis emel [ve arzular] at oynatmaya başlayınca onu mağlup et. Veya bir şeye ünsiyet kurduğunda onu [sana] zulmetmekten menet.

21

كَمْ حَسَنْتَ لَذَّةَ لِمَرْءٍ قَاتِلَةً
مِنْ حَيْثُ لَمْ تَدْرِ إِنَّ السَّمَّ فِي الدُّسَمِ
لِلذِّتِي كَانَ بَا مَضُوتٍ بَاشِدَ آرَايِدَ بَه شَخْصِ
وَأَنْ چِنَانِ كَانِ دَرِیَابَدِ آنِ كِه زِهْرَسْتِ دَرِ دُسَمِ

Nefis, zararlı olan lezzeti insan için süsler. Öyle ki kişi yağın içindeki zehri fark etmez.

22

وَإِخْشَ الدَّسَائِسِ مِنْ جُوعٍ وَمِنْ شَبَعِ
فَرُبَّ مَحْمَصَةٍ شَرٌّ مِنَ التُّخْمِ
خُوشِ بَتَرَسِ از حیلَه‌هایِ نَفْسِ چُونِ جُوعِ وَ شَبَعِ
كِه گَهیِ شُدِ كُشِنِگیِ بَدْتَرِ زِ سِیرِیِ وَ تُّخْمِ

Nefsin açlık ve tokluk gibi hilelerinden çok kork! Kimi zaman açlık, tokluktan daha zararlıdır.

23

وَاسْتَفْرِغِ الدَّمْعَ مِنْ عَيْنٍ قَدْ امْتَلَأَتْ
مِنَ الْمَحَارِمِ وَالزَّمِّ جَمِيَةَ النَّدَمِ
پَسِ بَبَارِ از دیدگانِ اشكَّتْ كِه چشمتِ پُر شده
از محارم، پس ملازم شو به درگاهِ ندم

O zaman, haramlarla dolan gözünden yaşlar akıt ve sonra pişmanlıkla Hak kapısına yapış!

24

وَخَالَفِ النَّفْسَ وَالشَّيْطَانَ وَاعْصِيهِمَا
وَإِنْ هُمَا مَحْضَاكَ التُّضْحَ فَاتَّهِمِ
بِرِخْلَافِ نَفْسِ وَ شَيْطَانِ بَاشِ وَ فَرْمَانِشَانِ مَبِرِ
وَرِ نَصِيحَتِ مِی كِنْدَتِ قَوْلِشَانِ دَانِ مُتَّهِمِ

Şeytan ve nefsin aksine davran, onlara itaat etme. Onlar sana nasihatta bulunurlarsa onların bu nasihatlarına şüphesiz yaklaş.

25

وَلَا تُطِعْ مِنْهُمَا خَصْمًا وَلَا حَكَمًا
فَأَنْتَ تَعْرِفُ كَيْدَ الْخَصْمِ وَالْحَكَمِ
تَرَكْتُ كُنْ فَرْمَانِ إِيشَانِ خُودِ كِهْ خِصْمَنْدِ يَا حَكَمِ
زَانِكِ مِی دَانِی تُو مَكْرِ خِصْمِ وَ هَمِ مَكْرِ حَكَمِ

İster düşman olsunlar ister hakem, onların emrine itaatsizlik et. Çünkü sen düşmanın da hakemin de hilesini bilirsin.

26

أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِنْ قَوْلٍ بِلاَ عَمَلٍ
لَقَدْ نَسَبْتُ بِهِ نَسْلًا لِيذِي عَقْمٍ
مِی كُنْمِ اسْتِغْفَرَاللهِ از كَلَامِ بِي عَمَلِ
بِجَهِ مِی جَوِيمِ از آن زَن كُو بُودِ صَاحِبِ عَقْمِ

Amelsiz sözden Allah'a tövbe ediyorum. Ama benim bu davranışım, kısır kadından çocuk beklemek gibidir.

27

أَمَرْتُكَ الْخَيْرَ لَكِنْ مَا اتَّخَمَرْتُ بِهِ
وَمَا اسْتَقَمْتُ فَمَا قَوْلِي لَكَ اسْتَقِيمِ
امِرِ تُو كَرْدَمِ بِهْ خَيْرِ وَ خُودِ نَكْرَدَمِ هِيچِ خَيْرِ
رَاسْتِی دَر دینِ نَكْرَدَمِ رَاسْتِ شُدِ بَرِ كُفْتَنَمِ

Ben seni hayra yönlendirdim ama kendim hiç hayır işlemedim. Dinde doğru bir şey yapmadım ve söylediğim doğrulandı (hiç hayır yapmadığımı tasdik etmiş oldum).

28

وَلَا تَزَوَّدْتُ قَبْلَ الْمَوْتِ نَافِلَةً
وَلَمْ أُضِلِّ سِوَى فَرَضٍ وَلَمْ أُصِمِ
سُنَّتِي هَر كَرِزِ نَكْرَدَمِ بَهْرِ زَادِ آخِرَتِ
وَزِ نَمَازِ وَ رُوزِهِ جُزِ فَرَضِي نِيَامِدِ از تَنَمِ

Ahiret azığı olarak hiçbir sünneti işlemedim; namaz ve oruç dışında hiçbir farzı yerine getirmedim.

29

ظَلَمْتُ سُنَّةَ مَنْ أَحْيَا الظَّلَامَ إِلَى
أَنَّ إِشْتَكَّتْ قَدَمَاهُ الضَّرَّ مِنْ وَرَمِ
مِنْ سَنَمِ كَرْدَمِ بَسِي بَرِ سُنَّتِ خَيْرِ رُشَلِ
آنِكِ از اَحْيَايِ شَبْهَا پَايِ او كَرْدِي وَرَمِ

Ben, geceleri ihya ederken (çokça ibadet etmekten) ayakları şişen peygamberlerin en hayırlısının sünnetine çok cefa ettim.

30

وَشَدَّ مِنْ سَعَبِ أَحْشَاءِهِ وَطَوَى
تَحْتَ الْجِجَارَةِ كَشْحًا مُتْرَفَ الْأَدَمِ
سنگ بستی بر شکم آن نازنین از گشنگی
صرف کردی در ره حق جمله دینار و درم

O nazenin açlıktan karnına taş bağlar, tüm parasını pulunu Hak yolunda harcardı.

31

وَرَاوَدْتُهُ الْجِبَالَ الشُّمَّ مِنْ ذَهَبٍ
عَنْ نَفْسِهَا فَأَرَاهَا أَيَّمَا شَمَمٍ
کوه از زر کرد خود را عرضه تا گردد قبول
روی گردانید از وی مصطفی خیرالأمم

Altından dağ, onun makbulü olmak için kendini sundu ama ümmetlerin [arasında] en hayırlı [kişi] olan Mustafa ondan yüz çevirdi.

32

وَأَكَّدْتُ زُهْدَهُ فِيهَا ضَرُورَتُهُ
إِنَّ الضَّرُورَةَ لَا تَعْدُو عَلَى الْعِصَمِ
با ضرورتها که بودش ترک دنیا پیشه کرد
از ضرورت خسته نبود آن که دور است از حرم

[Beşerî ihtiyaçlarından dolayı] zaruret içinde olmasına rağmen dünyayı terk etmeği meslek edindi. Haramlardan uzak olan zarurettten (beşerî ihtiyaçtan) yorulmaz [ve ona mağlup olmaz].

33

وَكَيْفَ تَدْعُو إِلَى الدُّنْيَا ضَرُورَةَ مَنْ
لَوْلَاهُ لَمْ تُخْرَجِ الدُّنْيَا مِنَ الْعَدَمِ
چون تواند خواند بر دنیا ضرورت آن که گر
او نبودى، نامدى بیرون دنیا از عدم

Kendisi olmasa dünyanın yokluktan varlık sahasına çıkamayacağı biri için dünyaya (dünyalık ihtiyaçlara) zaruret denir mi; dünya (dünyalık ihtiyaçlar) zaruret olarak kabul edilebilir mi?

34

مُحَمَّدٌ سَيِّدُ الْكَوْنَيْنِ وَالْثَّقَلَيْنِ
مِنَ الْفَرِيقَيْنِ مِنْ عَرْبٍ وَمِنْ عَجَمٍ
آن محمد سید کونین، فخر انس و جان
بهتر اهل دو عالم، مهتر عرب و عجم

O Muhammed, iki cihanın efendisi, insan ve cinlerin medâr-ı iftihârı, iki âlemin en yücesi, Arap ve Acem'in en büyüğü[dür].

35

نَبِيْنَا الْأَمْرُ النَّاهِي فَلَا أَحَدٌ
أَبْرَ فِي قَوْلٍ لَا مِنْهُ وَلَا نَعْمَ
آمر و ناهی پیمبر آن رسولِ راست‌بین
راست‌گوتر زو بُد در قولِ لا و اندرِ نَعْم

Hız. Peygamber, iyilikleri emredip kötülüklerden nehyeden ve en doğruyu görendir. “Hayır” ve “evet” diyerek karar veren hiç kimse ondan daha doğru sözlü; ondan daha doğru karar vermiş değildir.

36

هُوَ الْحَبِيبُ الَّذِي تُرْجَى شَفَاعَتُهُ
لِكُلِّ هَوَالٍ مِنَ الْأَهْوَالِ مُقْتَحِمِ
آن حبیبی کو بُود امیدگاه مردمان
در شفاعت نزد سختی‌های پیچیده به هم

O öyle bir sevgilidir ki karmakarışık zorluk zamanında (kıyamet gününde), halkın şefâat umududur.

37

دَعَى إِلَى اللَّهِ فَالْمُسْتَمْسِكُونَ بِهِ
مُسْتَمْسِكُونَ بِحَبْلِ غَيْرِ مُنْقَصِمِ
مردمان خواندی به حق و هر که در آن دست زد
دست زد در حبلِ مُحَكَّمِ کان بریده نُشْمَرَم

O, halkı Hakk’a davet ederdi. Onun elini tutanlar, güçlü ve kopmaz bir ipe yapışmışlardır.

38

فَأَقَّ النَّبِيِّنَ فِي خَلْقٍ وَفِي خُلُقِ
وَلَمْ يُدَانُوهُ فِي عِلْمٍ وَلَا كَرَمِ
بهتر پیغمبران در خلق و در خُلُقِ آمده
کس چو او نامد نه در وصف و نه در علم و کرم

Onun yaradılışı ve ahlâkı bütün peygamberlerden üstündür. [Güzel] vasıf, ilim ve cömertlikte onun gibisi hiç gelmedi.

39

وَ كُلُّهُمْ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ مُلْتَمِسِ
غَرْفًا مِنَ الْبَحْرِ أَوْ رَشْفًا مِنَ الدَّيَمِ
جملگی شان از رسولِ الله بودی التماس
یک کف از دریای علم و شربتی ز آبِ کَرَمِ

Onların hepsi, Resulullah’ın ilim deryasından bir avuç ve cömertlik yağmurundan bir yudum su talep ediyorlar.

40

وَإِقْفُونَ لَدَيْهِ عِنْدَ حَدِّهِمْ
مِنْ نُقْطَةِ الْعِلْمِ أَوْ مِنْ شَكْلَةِ الْحِكْمِ
نزد او استاده جمله هر یکی بر جای خود
نقطه‌ای از علم دارند یا نصیبی از حکم

Diğer peygamberlerin her biri ona kıyasen, kendi derecelerine göre ilimden bir nokta veya hikmetten bir parçaya sahip olarak Hazret-i Peygamber'in huzurunda durmuşlardır.

41

وَهُوَ الَّذِي تَمَّ مَعْنَاهُ وَصُورَتُهُ
ثُمَّ اضْطَفَاهُ حَبِيبًا بَارِئُ النَّسَمِ
در خلاق او بود در صورت و معنی تمام
برگزیدش از محبت خالق روح و نسَم

Yaratılanlar arasında sûret ve mânâsı tam (kemale ermiş) olan odur. Ruhu ve insanı yaratan [Allah] muhabbetten onu [Habib olarak] seçti.

42

مُنْزَهُ عَنْ شَرِيكِ فِي مَحَاسِنِهِ
فَجَوْهَرُ الْحُسْنِ فِيهِ غَيْرُ مُنْقَسِمِ
او منزّه از شریک اندر محاسن آمده
جوهر حسن محمد پاره نامد در قسم

O, güzellikte ortağı olmayandır ve Hz. Muhammed'in güzellik cevheri bölünmüş değildir.

43

دَعُ مَا ادَّعَتْهُ النَّصَارَى فِي نَبِيِّهِمْ
وَاحْتَكِمِ بِمَا شِئْتَ مَدْحًا فِيهِ وَاحْتَكِمِ
آنچه ترسایان بگفتند در حق عیسی مگو
پس بگو در حق سید هر چه خواهی از حکم

Hz. Peygamber'in övgüsünde Hristiyanların Hz. İsa için söylediklerini söyleme ve (o sözlerden başka) Efendimiz hakkında hikmete dair ne söylersen söyle!

44

وَأَنْسِبْ إِلَى ذَاتِهِ مَا شِئْتَ مِنْ شَرَفٍ
وَأَنْسِبْ إِلَى قَدْرِهِ مَا شِئْتَ مِنْ عِظَمٍ
نسبتش بر ذات او کن هر چه خواهی از شرف
نسبتش بر قدر او کن هر چه خواهی از عِظَم

Onun zatı hakkında istediğin üstün vasıfları nisbet et. Onun kadrine dair yüceliklerden ne varsa söyle!

45

فَإِنَّ فَضْلَ رَسُولِ اللَّهِ لَيْسَ لَهُ

حَدٌّ فَيُغْرَبُ عَنْهُ نَاطِقٌ بِقَمٍ

فضل و جاه مصطفی حدی ندارد در کمال

تا تواند کرد شخصی روشن آن را بیش و کم

Hız. Mustafa'nın fazilet ve makamının, kemâli noktasında bir hududu yoktur ki bir kimse az veya çok sözle bunu beyan edebilsin.

46

لَوْ نَاسَبَتْ قُدْرُهُ آيَاتُهُ عِظَمًا

أَخِيَا اسْمُهُ جِئِنَ يُدْعَى دَارِسَ الرَّمَمِ

در خور قدر بزرگش گر نمودی معجزات

یاد نامش زنده کردی استخوانهای رَمَم

Onun mucizeleri büyüklük bakımından zatı derecesinde olsaydı (veya zatının büyüklüğünü aksettirebilseydi) ismi anıldığı zaman çürümüş kemikler bile dirilirdi.

47

لَمْ يَمْتَحِنًا بِمَا تَعْيَى الْعُقُولُ بِهِ

حِرْصًا عَلَيْنَا فَلَمْ نَزْتَبْ وَلَمْ نَهَم

آنچه او فرمود عقل از فهم آن عاجز نشد

بر صلاح ما حریص است بی گمان و بی تهم

Akıl onun buyurduklarını anlamaktan âciz kalmadı. Şüphesiz O, bizim selametimizi arzu ediyordu.

48

أَعْيَى الْوَرَى فَهَمٌ مَعْنَاهُ فَلَيْسَ يُرَى

لِلْقُرْبِ وَالْبُعْدِ فِيهِ غَيْرُ مُنْفَجِمٍ

عاقلان از فهم معنای محمد عاجزند

اهل عالم جمله در وصفش کشیدستند دم

Akıl sahipleri onun manasını (kemâlini) anlamaktan acizdirler. Bundan dolayı bütün alem, onu hakkıyla vasfedemeyeceklerinden ötürü susmuşlardır.

49

كَالسَّمْسِ تَطْهَرُ لِلْعَيْتَيْنِ مِنْ بُعْدِ

صَغِيرَةً وَتُكَلُّ الطَّرْفَ مِنْ أَمَمٍ

مثل خورشید است حالش کو بود کوچک ز دور

در برابر چشمهای مردم اندازد به هم

Onun hâli uzaktayken küçük görünen güneş gibidir ama yakından bakınca halkın gözlerini kamaştırır.

50

وَكَيفَ يُدْرِكُ فِي الدُّنْيَا حَقِيقَتَهُ
قَوْمٌ نِيَامٌ تَسْلُوا عَنْهُ بِالْحُلْمِ

چون بدانندش حقیقت اهل دنیا چون بوند
مست خواب و دیدنش در خواب دانند مغتتم؟

Dünya ehli uyku sarhoşuyken ve onu rüyalarında görmeyi ganimet sayarken onun hakikatini nasıl anlayabilirler?

51

فَمَبْلُغُ الْعِلْمِ فِيهِ أَنَّهُ بَشَرٌ
وَأَنَّهُ خَيْرُ خَلْقِ اللَّهِ كُلِّهِمْ

غایب معلوم مردم آنک سید آدمی است
بهترین مردمان باشد رسول محتشم

O muhteşem resul hakkında insanların bileceği en fazla şey o efendinin insan olmasıdır. O, insanların en yücesidir.

52

وَكُلُّ آيٍ أَتَى الرُّسُلَ الْكِرَامَ بِهَا
فَإِنَّمَا اتَّصَلَتْ مِنْ نُورِهِ بِهِمْ

هرچه آوردند مجموع رُسل از معجزات
آن ز نور مصطفی آید به ایشان لاجرم

Bütün peygamberlerin getirdiği mucizeler, onlara şüphesiz Hz. Mustafa'nın nurundan ulaşmıştır.

53

فَإِنَّهُ شَمْسٌ فَضْلٍ هُمْ كَوَاكِبُهَا
يُظْهِرْنَ أَنْوَارَهَا لِلنَّاسِ فِي الظُّلَمِ

او بُود خورشیدِ فضل و دیگران سیارگان
روشنی سیارگان پیدا شود اندر ظلم

O, fazilet güneşidir; diğer peygamberler ise karanlıkta parıltıları gözüken gezegenler gibidir.

54

أَكْرَمُ بِخَلْقِ نَبِيِّ زَانَهُ خُلُقٌ
بِالْحُسْنِ مُسْتَجَلٍ بِالْبِشْرِ مُتَّسِمٌ

خَلْقِ پیغمبر نکو بر خُلُقِ خوش آراسته
مشتمل بر حسن باشد بر بشارت متّسم

O gönül alıcı Peygamber'in yaratılışı güzel ahlakla bezenmiştir. Güzellik onu bürümüş ve güzel yüz ona nişan olmuştur.

55

كَالزُّهْرِ فِي تَرْفٍ وَ الْبَدْرِ فِي شَرْفٍ
وَالْبَحْرِ فِي كَرَمٍ وَالذَّهْرِ فِي هِمَمٍ
در نزاکت چون شکوفه در تمامی همچو ماه
در کرم بُد همچو دریا بُد چو کشتی در همم

Hz. Peygamber nezakette gonca, kemalde dolunay, keremde derya ve himmetinin yüceliği hususunda sefîne gibidir.

56

كَأَنَّهُ وَهُوَ فَرْدٌ فِي جَلَالَتِهِ
فِي عَسْكَرٍ حِينَ تَلْقَاهُ وَفِي حَسَمٍ
در بزرگی هست یکتا همچو مه تابان بُدی
چون بدیدندی وُرا در لشکر و خیل و حَسَم

Hz. Peygamber heybet ve büyüklükte tıpkı dolunay gibi yegâne idi. Onunla karşılaştığında onu sanki kalabalık bir ordu veya bir bölük asker arasında zannederdin.

57

كَأَنَّهَا اللَّوْلُؤُ الْمَكْنُونُ فِي صَدَفٍ
مِنْ مَعْدِنِي مَنْطِقِي مِنْهُ وَمُبْتَسَمٍ
دُرِّ مَكْنُونِ فِي صَدَفِ دَنْدَانِ أَوْ بُدِ غَوِيَا
وز دهن گویا که مروارید می‌بارید هم

Onun dişleri sanki sadefte gizli inci idi. Konuşunca da ağızından adetâ inciler saçılırdı.

58

لَا طِيبَ يَغْدِلُ تُرْبًا صَمَّ أَعْظَمُهُ
طُوبَى لِمُنْتَشِقِي مِنْهُ وَمُلْتَمِمْ
هیچ بو چون بوی خاکِ خوابگاهِ او نبود
نیکیخت آنکس که بوییده است و بوسیده است به فَم

Hiçbir koku onun türbesinin kokusu gibi değil. Ne mutlu orayı koklayan ve öpene!

59

أَبَانَ مَوْلِدُهُ عَنْ طِيبِ عُنْضِرِهِ
يَا طِيبَ مُبْتَدَأِ مِنْهُ وَمُحْتَمِّمْ
وقتِ زادنِ پاکِی ذاتِ شریفش شد پدید
پاک بودش مبتدا و پاک بودش محتتم

Doğduğu zaman, şerefli zâtının temizliği ortaya çıktı. Hayatının ilk anından son demine kadar tertemizdi.

60

يَوْمَ تَقْرَسَ فِيهِ الْفُرْسُ أَنَّهُمْ

قَدْ أَنْذِرُوا بِخُلُولِ الْبُؤْسِ وَالنَّقَمِ

اهلِ فُرسِ آن روز دانستند کایشان را بُود

بعد از این رنج و ملال و خواری و درد و نقم

Farslar işte o gün anladılar ki bundan sonra sancı, melâl, zillet, dert ve azap içinde olacaklar.

61

وَبَاتَ إِيوَانُ كِسْرَى وَهُوَ مُنْصَدِعٌ

كَشْمَلِ أَصْحَابِ كِسْرَى غَيْرِ مُلْتَمِ

طاق ایوان شد خراب و کنگره کئی فتاد

حال کسری شد تبه با لشکر و خیل و حشم

Tâk-ı Kısra yıkıldı ve kubbesi düştü. Onca ordu ve levâzımıyla Kısra'nın hâli perişan oldu.

62

وَالنَّارُ خَامِدَةٌ الْأَنْفَاسِ مِنْ أَسْفِ

عَلَيْهِ وَالتَّهْرُ سَاهِي الْعَيْنِ مِنْ سَدَمِ

آتش گبران بمرود و آندۀ گبران فزود

چشمۀ آبِ روان شد خُشک از کوی سَدَمِ

Mecusilerin ateşi söndü ve hüznüleri arttı. Akar su kaynakları üzüntüden kurudu.

63

وَسَاءَ سَاوَةٌ أَنْ غَاضَتْ بِخَيْرِ تُهْ

وَرْدٌ وَارِدُهَا بِالْغَيْظِ جِينَ ظَمِ

ساره غمگین شد چو گشتش آب در دریاچه خشک

تشنگان زان بازگشتند خشمگین با درد و غم

Göl kuruyunca Sâve [halkı] üzüntüye kapıldı. Susuz, öfkeli, dertli ve hüznü bir şekilde oradan geri döndüler.

64

كَأَنَّ بِالنَّارِ مَا بِالمَاءِ مِنْ بَلَلٍ

خُزْنًا وَبِالمَاءِ مَا بِالنَّارِ مِنْ صَرَمِ

گویا بر جای آتش آب بودی سرد و تر

از غم و برجای آب آتش بُدی سوزان و گُرم

Sanki ateş üzüntüden tıpkı su gibi soğuk ve nemli; su ise ateş gibi yakıcı ve sıcak olmuştu.

65

وَالجِنَّ تَهَيَّفُ وَالْأَنْوَارُ سَاطِعَةٌ

وَالْحَقُّ يُظْهِرُ مِنْ مَعْنَى وَ مِنْ كَلِمٍ

لشکر شیطان فغان کردند از آنده تمام

نورِ حق تابان ز معنی و کلم شد دم به دم

Şeytanın ordusu üzüntüden inledi. Hakk'ın nuru kelimeler ve mânâlardan her an parılıyordu.

66

عَمُوا وَصَمُّوا فإِغْلَانُ الْبَشَائِرِ لَمْ

تُسْمَعِ وَبَارِقَةُ الْإِنْدَارِ لَمْ تُسْمِعِ

کور و کر گشتند و نشنیدند بشارت از خدا

هم ندیدند برق و بیم از غایت رنج و آلم

Kör ve sağır oldular da Allah'ın müjdesini işitmediler. Elem ve ıztıraptan dolayı da korku şimşegini görmediler.

67

مِنْ بَعْدِ مَا أَخْبَرَ الْأَقْوَامَ كَاهِنُهُمْ

بِأَنَّ دِينَهُمُ الْمَغْجُوحَ لَمْ يَقُمْ

پیش از آن اخبار ایشان کرده بودند کاهنان

آن که دینشان گم شدست و نیست خواهد گشت هم

Kâhinler daha önceden onlara dinlerinin yok hükmünde olduğunu ve yok olacağını haber vermişlerdi.

68

وَبَعْدَمَا عَايَنُوا فِي الْأَفْقِ مِنْ شُهُبٍ

مُنْقُضَةٍ وَفَقَّ مَا فِي الْأَرْضِ مِنْ صَنَمٍ

دیده بودند ز آسمان آتش به دیو افتاده شد

در زمین هم سرنگون از خواری افتاده صنم

Gökyüzünden cinlere ateş yağdığını (yıldızların kaydığını) yeryüzünde ise putların baş aşağı zillet içinde yıkıldığını görmüşlerdi.

69

حَتَّى غَدَا عَنْ طَرِيقِ الْوَحْيِ مُنْهَزِمٍ

مِنَ الشَّيَاطِينِ يَقْفُوا إِثْرَ مُنْهَزِمٍ

از طریقِ وحی دیوان آواره شدند

دلشکسته از پی هم می دویدند از حرم

Cinler vahiy yolundan eli boş ve mahzun bir halde dönüp peşi sıra Harem'den kaçıştılar.

70

كَأَنَّهُمْ هَرَبًا أَبْطَالُ أَبْرَهَةَ

أو عَشَكَرَ بِالْحَصَى مِنْ رَاحَتِيهِ رُم

چون دلبرانِ یمن بودند گویا در گریز

یا چو آن لشکر که از خاک کفش گشتند اکم

Onlar kaçarken sanki Yemen'in [Ebrehe'nin] yiğitleri (!) veya Hz. Peygamber'in attığı bir avuç çakıl taşıyla hezimete uğrayan ordu gibiydiler.

71

نَبْدًا بِهِ بَعْدَ تَسْبِيحِ بِنْتِنِهِمَا

نَبْدَ الْمُسَبِّحِ فِي أَحْشَاءِ مُلْتَقِمِ

او فکنده از پس تسبیح در دست رسول

مثل تسبیحی که یونس را بیفکند از شکم

Hz. Resûl'ün elindeki çakıl taşları, tespih ettikten sonra tıpkı tespih eden Hz. Yunus'un balığın karnından atıldığı gibi atıldılar.

72

جَاءَتْ لِدَعْوَتِهِ الْأَشْجَارُ سَاجِدَةً

تَمْشِي إِلَيْهِ عَلَى سَاقٍ بِلَا قَدَمِ

هم درخت آمد به فرمانش به نزد و سجده کرد

می دویدی سوی سئد او به ساق بی قدم

Onun emriyle ağaç yanına geldi ve secde etti. Ağaç, gövdesiyle ve ayaksız (sürünerek) Seyyid'e doğru koşuyordu.

73

كَأَنَّمَا سَطَرْتُ سَطْرًا لِمَا كَتَبْتُ

فُزُوْعُهَا مِنْ بَدِيْعِ الْخَطِّ فِي اللَّقْمِ

بازگشت و بیخ او بنوشته خطی بر زمین

چون که اندر لوح کاتب می نویسد بر قلم

Ağaç geri döndü ve kökü, tıpkı kâtibin levhaya kalemle yazdığı gibi (dönüş yoluna) güzel bir hat yazdı.

74

مِثْلُ الْعِمَامَةِ أَنَّى سَارَ سَائِرَةٌ

تَقِيَهُ حَرٌّ وَطَيْسٌ لِلْهَجِيرِ حَم

ابر بودی بر سرش تا او برفتی هر کجا

تا نگاهش داشت از گرمای تابستان گرم

Başında, onu yazın sığınağın korumak için onunla her yere giden bir bulut vardı.

75

أَقْسَمْتُ بِالْقَمَرِ الْمُنْتَشِقِ إِنَّ لَهُ

مِنْ قَلْبِهِ نِسْبَةً مَبْرُورَةَ الْقَسَمِ

می خورم سوگند بر آن مه که پاره شد که او

در دلش بُد نسبتی کان راست گرداند قَسَم

İkiye bölünen aya yemin ederim ki onun Hz. Pegamber'in kalbine bir benzerliği vardı ve bu yemin doğrudur.

76

وَمَا حَوَى الْغَارُ مِنْ خَيْرٍ وَمِنْ كَرَمٍ

وَكُلُّ طَرْفٍ مِنَ الْكُفَّارِ عَنْهُ عَمٍ

جمع کرده غار خیرات و کرامتها بسی

با محمد چشم کافر گشت از ایشان کور هم

Mağara, Hz. Muhammed ile nice hayır ve kerâmeti içinde topladı ancak kâfir[ler]in gözü bunları da görmedi.

77

فَالصِّدْقُ فِي الْغَارِ وَالصِّدِّيقُ لَمْ يَرَمَا

وَهُمْ يَقُولُونَ مَا بِالْغَارِ مِنْ أَرَمٍ

صدق و صدیقند در غار و کس ایشان را ندید

کافران گفتند: کس اینجا نباشد مُکْتَم

Sıdk (Hz. Peygamber) ve Siddîk (Hz. Ebubekir) mağaradaydı ve kimse onları görmedi. Kâfirler "Burada kimse saklanmamış!" dediler.

78

ظَنُّوا الْحَمَامَ وَظَنُّوا الْعَنْكَبُوتَ عَلَى

خَيْرِ الْبَرِّيَّةِ لَمْ تَنْسَجْ وَلَمْ تَحْمِ

خایه بنهاده کبوتر بافت بر در عنکبوت

کافران را شد گمان کاینجا نیاسوده نَسَم

Mağaranın kapısına güvercin yumurtladı ve örümcek ağ ördü. Kâfirler, orada kimsenin olmadığını sandılar.

79

وَقَايَةُ اللَّهِ أَعْنَتْ عَنْ مُضَاعَفَةِ

مِنَ الدُّرُوعِ وَعَنْ غَالٍ مِنَ الْأَطْمِ

چون خدا او را ز مکر دشمنان محفوظ داشت

بر زره حاجت نبودش نه به قصر و قلعه هم

Allah, onu düşmanların mekrinden koruduğu için onun zırh, köşk veya kaleye ihtiyacı yoktu.

80

مَا سَأَمَنِي الدَّهْرُ ضَيْمًا وَاسْتَجَزْتُ بِهِ

إِلَّا وَنَلْتُ جَوَارًا مِنْهُ لَمْ يَضْمِ

رنج ار دیدم زِ دَهر و خواستم از وی امان

در جوارِ او خلاص از هر بلایی یافتم

Devrandan (veya felekten) incinip ona [Hz. Peygamber'e] sığınmak istediğimde, onun himayesi altında her türlü beladan kurtuldum.

81

وَلَا التَّمَشُّتُ غِنَى الدَّارَيْنِ مِنْ يَدِهِ

إِلَّا اسْتَلَمْتُ التَّدَى مِنْ خَيْرِ مُسْتَلِمٍ

هرچه کردم التماس از نعمت هر دو سرا

یافتم بَر وجهِ بهتر آنچه از وی خواستم

İki cihan nimetinden her ne istediysem, Hz. Peygamber'den isteyince dilediklerimden daha iyisini buldum.

82

لَا تُنْكَرُ الوَحْيِ مِنْ رُؤْيَاهُ إِنَّ لَهُ

قَلْبًا إِذَا نَامَتِ العَيْنَانِ لَمْ يَنِمِ

پس مکن انکارِ وحی از خواب پیغمبرِ ز آنک

چشم او در خواب رفتی دل بُدی بیدار هم

Hz. Peygamber'in rüyâda gerçekleşen vahyini inkâr etme. Çünkü Resulullah'ın gözü uykuya dalsa da gönlü uyanıktır.

83

وَذَاكَ حِينَ بُلُوغٍ مِنْ نُبُوَّتِهِ

فَلَيْسَ يُنْكَرُ فِيهِ حَالٌ مُحْتَلِمٍ

وحی در خواب اوّل پیغمبری بودی ورا

خواب او مُنْكَر نبودی همچو خوابِ مُحْتَلِمٍ

Rüyâdaki vahiy, peygamberliğinin ilk zamanlarındaydı. Öyleyse böyle bir zamanda (yani nübüvvetle geldikten sonra) rüya görenin hali inkâr edilemez.

84

تَبَارَكَ اللهُ مَا وَحْيِي بِمُكْتَسَبٍ

وَلَا نَبِيِّي عَلَى الغَيْبِ بِمُتَّهَمٍ

بس بزرگ است این خدا وحی از او کسی نبود

هم رسول او نَبْد بر علم غیبش مُتَّهَمٍ

Allah'ın şanı pek yücedir ve vahyi de kesbî değildir. Alah'ın nebisine de gaybî ilminden dolayı töhmet edilemez.

85

كَمْ أَبْرَأْتُ وَصَبَا بِاللَّمْسِ رَاحَتُهُ
وَأَطْلَقْتُ أَرْبَا مِنْ رَبَقَتِ اللَّمَمِ

Bs kss ایشان را شفا دادی به مالیدن به دست

وارهانیدی بسی دیوانگان را از لَمَم

Hz. Peygamber mübarek ellerini sürmekle hasta olan nice kimseleri iyileştirmiş; nice divaneleri de cinnet halinden kurtarmıştır.

86

وَأَخِيَتِ السَّنَةِ الشَّهْبَاءَ دَعْوَتُهُ

حَتَّى حَكَتْ غُرَّةً فِي الْأَعْصِرِ الدُّهَمِ

دعوت او قحط و تنگی از جهان برداشتی

تا چو روی اسفید بودی در سیاهی نسَم

Onun daveti kıtlığı ve yokluğu dünyadan kaldırdı. Onun daveti karanlık [kıtlık yılları] arasındaki beyaz yüzdü.

87

بِعَارِضِ جَادٍ أَوْ خَلَّتِ الْبَطَاحَ بِهَا

سَيْبٍ مِنَ الْبَحْرِ أَوْ سَيْلٍ مِنَ الْعَرَمِ

بِرِ دَعَائِشِ أَمَدِي بَارَانِ وَ وَادِي پُرِ شَدِي

گویا دریا بُدی یا گویا سیل عَرَم

Onun duasıyla yağmur yağdı ve vadiler suya kandı. Vadilerden taşan sanki yağın yağmur değil de bir deniz veya Arim seli idi.

88

دَغْنِي وَوَضْفِي آيَاتِ لَهُ ظَهَرَتْ

ظُهُورُ نَارِ الْقَرِي لَيْلًا عَلَى عِلْمِ

گوش کُن تا معجزش گویم که آن روشن بُود

همچو آتش در شبِ تاریک بر فرقِ عِلْمِ

Dinle, sana onun, karanlık gecede dağ başında yakılan ateş gibi besbelli olan mucizesini anlatayım.

89

فَالِدُرُّ يَزْدَادُ حُسْنًا وَهُوَ مُنْتَضِمٌ

وَلَيْسَ يَنْقُصُ قَدْرًا غَيْرَ مُنْتَضِمِ

دُرُّ اِگَرِ پِیوسته باشد حسن او زائد بُود

ور نه پِیوسته بُود قدرش نباشد هیچ کَم

İnci, [delinip] ipe dizilirse değeri artar ancak [delinmeyip] ipe dizilmezse de değeri hiç azalmaz.

90

فَمَا تَطَاوَلَ آمَالُ الْمَدِيحِ إِلَى

مَا فِيهِ مِنْ كَرَمِ الْأَخْلَاقِ وَالشَّيْمِ

هرچه گویم در مدیح مصطفی بسیار نیست

کو مزین بُد به خُلق نیک و احسان و شیم

Hz. Mustafa'nın medhinde ne söylesem çok değil azdır. O ki güzel huylar, kerem ve iyiliklerle süslüdür.

91

آيَاتُ حَقِّ مِنَ الرَّحْمَنِ مُخَدَّنَةٌ

قَدِيمَةٌ صِفَةُ الْمُوصُوفِ بِالْقَدَمِ

آیه‌های حق که از رحمان بدو آمد فرود

آن قدیم است و بُود آن وصف موصوف قَدَم

Ona inen (hâdis olan) Hakk'ın âyetleri kadimdir ve kadimin sıfatıyla mevsuftur.

92

لَمْ تَقْتَرِنُ بَرَّمانٍ وَهِيَ تُخْبِرُنَا

عَنِ الْمَعَادِ وَعَنْ عَادٍ وَعَنْ إِرْمِ

مُقْتَرِنَ نامد به وقتی دائما ثابت بُود

او خبر داد از معاد و حشر و از عاد و اِرم

O (Kur'ân), sabit bir zamana mukarin ve mahsus değildir ve öldükten sonra dirilmekten, gelip geçmiş olan Ad kavminden ve İrem'den haber verir.

93

دَامَتْ لَدَيْنَا فَفَاقَتْ كُلَّ مُعْجِزَةٍ

مِنَ النَّبِيِّينَ إِذْ جَاءَتْ وَلَمْ تَدُم

نزد ما باقی بمانده بهتر از هر معجزات

معجزه پیغمبران جز او نمانده بر اُمم

Mucizelerin en üstünü olan Kur'ân bizim yanımızda baki kalmıştır. Ama diğer peygamberlerin mucizeleri zamanlarına mahsus olup ümmetler üzerine daimi olmamıştır.

94

مُحْكَمَاتٌ فَمَا تَبَيَّنَ مِنْ شُبُهَةٍ

لِلَّذِي شَقَّاقِي وَلَا يَبْغِينِ مِنْ حَكَمِ

محکم است آیات قرآن شبهتی کس را نماند

وز همه الفاظ آن تابان بُود نورِ جگم

Kur'ân'ın âyetleri 'muhkemât'tır ve bunda kimsenin şüphesi yoktur. Onun tüm lafızlarından hikmetlerin nuru saçılır.

95

مَا حُورِبَتْ قَطُّ إِلَّا عَادَ مِنْ حَرْبٍ
أَعَدَى الْأَعَادِي إِلَيْهَا وَ مُلْقِي السَّلَامِ
هرکه با قرآن به جنگ آمد به آخر بازگشت
آنکه دشمن تر بُدی نزدش بیفکندی سَلَم

Kim Kur'ân ile savaşıysa en sonunda yenik düştü. En şiddetli düşman bile bu yoldan vazgeçti ve teslim oldu.

96

رَدَّتْ بِلَاغَتِهَا دَعْوَى مُعَارِضِهَا
رَدَّ الْغَيُورُ يَدَ الْجَانِي عَنِ الْحَرَمِ
از بلاغت دعوی جمله معارض رد کُند
چون غیوری کو کند رد دست جانی از حَرَم

Gayretli (kıskanç) kimselerin kendi mahremlerinden nâ-mahrem olanların elini uzaklaştırdığı gibi Kur'ân da belâgatiyle düşmanların iddialarını reddeder (onları kendinden uzaklaştırır).

97

لَهَا مَعَانٍ كَمَوْجِ الْبَحْرِ فِي مَدَدٍ
وَفَوْقَ جَوْهَرِهِ فِي الْحُسْنِ وَالْقِيمِ
معنی بسیار مثل موج دریا آرد آن
بهتر است از دَر دریا جمله در حسن و قِیم

Denizin dalgası gibi [Kur'ân'ın] mânâları da katman katmandır. Hatta güzellik ve kıymette denizlerin incisinden daha üstündür.

98

فَمَا تُعَدُّ وَلَا تُحْصَى عَجَائِبُهَا
وَلَا تُسَامُ عَلَى الْإِكْتَارِ بِالسَّامِ
بس عجایب اندر آن و کس بِتواند شمرد
ورچه آن بسیار خواند کس نبیند ز آن سَام

Kur'ân ayetlerinin üstünlükleri sayılamayacak kadar çoktur ve ne kadar okunursa okunsun kişiye usanç vermez.

99

قَرَّتْ بِهَا عَيْنُ قَارِيهَا فَقُلْتُ لَهُ
لَقَدْ ظَفِرْتَ بِحَبْلِ اللَّهِ فَأَعْتَصِمِ
چشم خواننده بدان روشن شود من کُفْتَمَش
یافتی حبل خدا محکم بگیر آن معتصم

Onu okuyanın gözü aydınlanır. Ben onu okuyana "Allah'ın ipini buldun! Kuvvetli yapış ey ipe yapışan!" dedim.

100

إِنْ تَتْلُهَا خَيْفَةً مِنْ حَرِّ نَارٍ لَطَى
أَطْفَاتٍ نَارٍ لَطَى مِنْ وَرْدِهَا الشَّبِيمِ
گر بخوانی آن ز ترس آتش دوزخ کنی
سرد، بر خود گرمی آتش به آن من ضامنم

Cehennem ateşinin korkusuyla onu okursan cehennem ateşinin sıcaklığını soğutursun, ben kefilim.

101

كَأَنَّهُ الْحَوْضُ تَبَيَّضُ الْوُجُوهُ بِهِ
مِنَ الْعُصَاةِ وَقَدْ جَاوَهُ كَالْحُمَمِ
آن چو حوضی دان که دارد روی خواننده سفید
گرچه عاصی آمده است و سیهرو همچون حمم

Âsiler, kömür gibi simsiyah yüzle yanına gelseler de Kur'ân'ın, onu okuyanların yüzlerini beyazlatan bir havuz gibi olduğunu bil.

102

وَكَالصِّرَاطِ وَكَالْمِيزَانِ مَعْدِلَةً
فَالْقِسْطُ مِنْ غَيْرِهَا فِي النَّاسِ لَمْ يَقُمْ
چون صراط است آن و چون میزان بود در راستی
راستی از غیر اینها کس ندیده بیش و کم

O, sırât/yol gibidir. Doğrulukta ise mîzân/tartı gibidir. Bunlar dışında kimse -az veya çok- doğruluk görmemiştir.

103

لَا تَعْجَبَنَّ لِحُسُودِ رَاحٍ يُنْكِرُهَا
تَجَاهِلًا وَهُوَ عَيْنُ الْحَاذِقِ الْفَهِيمِ
گر حسود انکار آن کرده مدان آن را عجب
کو تجاهل کرده ورنه نیک کرده است فهم

Haset sâhibi kimse onu inkâr ettiyse şaşırma, aslında iyi anlamıştır fakat anlamazlıktan geliyor.

104

فَدُ تَنْكِرُ الْعَيْنُ ضَوْءَ الشَّمْسِ مِنْ رَمَدٍ
وَيُنْكِرُ الْفَمُّ طَعْمَ الْمَاءِ مِنْ سَقَمٍ
که گهی چشم از رمد منکر شود خورشید را
هم دهن منکر شود طعم خوش آب از سقم

Bazen ağrıdan dolayı göz güneşe bakamayıp onun ışığını inkâr ettiği gibi ağız da hastalık zamanında suyun lezzetli tadını inkâr eder.

105

يَا خَيْرَ مَنْ يَمَّمُ الْعَافُونَ سَاحَتَهُ
سَعْيًا وَفَوْقَ مُتُونِ الْأَيْتِي الرُّسْمِ
ای بهین آنک مردم قصد درگاهش کنند
یا پیاده یا به پشت اشترانِ باذدم

Ey insanların yaya olarak veya rüzgar gibi süratli develerle kapına gelmeye kast ettiği insanların en hayırlısı!

106

وَمَنْ هُوَ الْآيَةُ الْكُبْرَى لِمُعْتَبِرٍ
وَمَنْ هُوَ الْبِعْمَةُ الْعُظْمَى لِمُعْتَبِرٍ
ای که هستی آیت کبری که باشد معتبر
وی که هستی نعمت عظمی که باشد معتبر

Ey sana itibar edenler için Allah'ın kudret eserlerinin en büyüğü ve varlığını en büyük nimet bilip ganimet sayanlar için ilâhi nimetlerin en üstünü!

107

سَرَيْتَ مِنْ حَرَمٍ لَيْلًا إِلَى حَرَمٍ
كَمَا سَرَى الْبُدُرُ فِي ذَاجٍ مِنَ الظُّلَمِ
در شبی رفتی ز مکه تا به اقصای شریف
چون که ماه چارده گردد روان اندر ظلم

Karanlıkta seyr eden dolunay gibi bir gece Mekke'den Mescid-i Aksâ'ya gittin.

108

وَبِتَّ تَرْقَى إِلَى أَنْ نَلْتَّ مَنْزِلَةً
مِنْ قَابِ قَوْسَيْنِ لَمْ تُذْرِكْ وَلَمْ تُرْمِ
برشدی بالا و کردند قاب قوسینت مقام
آن ندیده است و نجسته هیچکس در هیچ دم

Yükseldin ve “kabe kavseyn”i sana makam kıldılar. O makamı kimse görmedi ve hiçbir zaman da [oraya] ulaşamadı.

109

وَقَدَّمْتُكَ جَمِيعَ الْأَنْبِيَاءِ بِهَا
وَالرُّسُلِ تَقْدِيمَ مَخْدُومِ عَلَى خَدَمِ
انبیا و مرسلینت پیشوا کردند در آن
همچو مخدومی که گردد پیشوا بر هر خدم

Mahdûmun hâdimden (kendisine hizmet edilen kimsenin hizmet edenlerden) üstün tutulduğu gibi, tüm peygamberler seni kendilerine önder kıldılar.

110

وَأَنْتَ تَخْتَرِقُ السَّبْعَ الطَّبَاقَ بِهِمْ
فِي مَوْكِبٍ كُنْتَ فِيهِ صَاحِبَ الْعِلْمِ
ز آسمانها درگذشتی بر جمیع انبیا
در گروهی کاندرا ایشان تو بُدی صاحبِ عِلْمِ

Sen, bütün peygamberlerin yer aldığı bir toplulukta sancaktar olarak öne geçip göklerde seyr eyledin.

111

حَتَّىٰ إِذَا لَمْ تَدْعُ شَأْوًا لِمُسْتَبِقِ
مِنَ الدُّنْيَا وَلَا مَرْفَىٰ لِمُسْتَنِيمِ
رتبتی از قُرب بهر هیچ کس نگذاشتی
جای بالاتر نهشتی دیگران را در رَقَمِ

Kurb makamında öyle yüksek bir mertebeye ulaştın ki diğerlerinin ulaşabileceği daha yüksek bir makam bırakmadın.

112

خَفَضْتَ كُلَّ مَقَامٍ بِالْإِضَافَةِ إِذْ
نُودِيتَ بِالرَّفْعِ مِثْلَ الْمُفْرَدِ الْعَلَمِ
بَسْت کردی پیش قُربت هر مقام دیگری
چون تو را بردند بالا و اندر آن گشتی عِلْمِ

Ulvi bir sancağın yüksellere çıkarıldığı gibi, sen de diğer bütün makamları kendine nispetle geride bırakarak göklere yükseltildin.

113

كَيْمًا تَفُوزَ بِوَضَلِ أَيِّ مُسْتَبِرٍ
عَنِ الْغُيُوبِ وَسِرِّ أَيِّ مُلْتَمِمْ
تا مقام وصل پنهان یافتی از چشم خلق
سِرِّ پنهان را بدانستی ز اوصافِ قَدَمِ

Sen, halkın gözünden gizli bir şekilde vuslat makamına eriştin ve kıdem sıfatlarından olan gizli sırrı bildin.

114

فَحُزَّتْ كُلُّ فَخَارٍ غَيْرِ مُشْتَرِكِ
وَجُزَّتْ كُلُّ مَقَامٍ غَيْرِ مُرْدَحِمِ
جمع کردی هر بزرگی کان نُبودت مشترک
برشدی از هر مقامی کان نبوده مُرْدَحِمِ

Bütün üstünlükleri ortağın olmaksızın kendinde topladın ve bütün makamları kimse olmaksızın tek başına katettin.

115

وَجَلَّ بِمَقْدَارُ مَا أُؤَيِّتَ مِنْ رُتَبٍ

وَعَزَّ إِذْرَاكَ مَا أُؤَيِّتَ مِنْ نِعَمٍ

Bis bزرگ است آنچه دادندت ز فضل و مرتبت

Bis عزیز است آنچه بخشیدت خداوند از نِعَم

Fazilet ve mertebe olarak sana verilenler pek büyüktür. Allah'ın sana bahşettiği nimetler pek azizdir.

116

بُشْرَى لَنَا مَعَشَرَ الْإِسْلَامِ إِنَّ لَنَا

مِنَ الْعِنَايَةِ رُكْنًا غَيْرَ مُنْهَدِمٍ

مژدگانى باد ما را ای مسلمانان که ما

از عنایت هست رکنى كان بود دور از هدم

Ey müslümanlar! Bize müjdelers olsun ki Allah'ın inayetiyle bizim yıkılmayan bir dayanağımız vardır.

117

لَمَّا دَعَا اللَّهُ دَاعِينَآ لِيَطَاعِيَهُ

بِأَكْرَمِ الرُّسُلِ كُنَّا أَكْرَمَ الْأُمَمِ

چون خدا ما را به طاعت خواند و بفرستاد او

بهتر پیغمبران، گشتیم ما خیرالأمم

Allah Teâlâ kendisine ibadet etmemizi emrettiğinde bize peygamberlerin en üstününü gönderdi ve böylece biz ümmetlerin en hayırlısı olduk.

118

رَاعَتْ قُلُوبَ الْعِدَى أَنْبَاءُ بَغْتَتِيهِ

كَنِيْبَةً أَجْفَلْتُ غُفْلًا مِنَ الْعَنَمِ

دشمنان را دل بترسانید اخبار رسول

همچو آوازی که ناگه برجھانیدی عنم

Allah Resûlü'nün peygamberliğine ait haberler, -gafil bulunan bir koyun sürüsünü arslanın kükreyip korkutması gibi- düşmanların kalplerini korkuttu.

119

مَا زَالَ يَلْقَاهُمْ فِي كُلِّ مُعْتَرِكٍ

حَتَّى حَكَّوْا بِالْفَنَاءِ لِحُمَا عَلَى وَضَمٍ

چون به جنگ دشمنان رفتی، بُدی در جنگگاه

آن بدنھا بر سر نیزه چو لحم اندر وضم

Hazret-i Peygamber düşmanla savaş zamanı hep meydandaydı. Düşmanların bedeni kasap tahtasındaki et misali mızraklara dizilirdi.

120

وَدُّوا الْفِرَارَ فَكَادُوا يَغِيظُونَ بِهِ
أَشْلَاءَ شَالَتْ مَعَ الْعُقْبَانِ وَالرَّحِمِ
آرزوشان بُد گریز و غیظه بردندی به آن
عضوهایی کان پریدی با عقاب و با رَحِم

Düşmanlar, kartal ve akbalar tarafından kapıp uçurulan uzuvlara gıpta edercesine kaçmak istiyorlardı.

121

تَمْضِي اللَّيَالِي وَلَا يَذُرُونَ عِدَّتَهَا
مَا لَمْ تَكُنْ مِنْ لَيَالِي الْأَشْهُرِ الْحُرْمِ
بس شبی بگذشت و کس آن را ندانستی عدد
در غزاها چون نبودی از شب ماه حُرْم

Şiddetli savaşlar yüzünden birçok gece geçti ve -haram ayların geceleri hariç- kimse o gecelerin sayısını bilmezdi. (Düşmanlar, sadece haram aylarda savaş olmadığını bilerek bu aylardaki gecelerde korkusuz ve rahat uyurdu).

122

كَأَنَّمَا الدِّينُ ضَيْفٌ حَلٌّ سَاخَتْهُمْ
بِكُلِّ قَرْمٍ إِلَى لَحْمِ الْعَدَى قَرْمِ
گویا دین بود مهمانی که او آمد فرود
در سرای آنک بُد مشتاق لحم دشمنم

Din, sanki onların sarayına inen bir misafir (yırtıcı kuş) idi ve bu din, düşmanlarının etini yemek için hevesliydi.

123

يَجْرُ بِحُرِّ خَوَيْسٍ فَوْقَ سَابِحَةٍ
يَزْمِي بِمَوْجٍ مِنَ الْأَبْطَالِ مُلْتَطِمِ
می کشیدی بحر لشکر جمله بر اسبان سوار
موج می زد از دلیرانی که می رفتند هم

Hız. Peygamber, süvariler ordusunu ileri sürer ve bu yiğitler (savaş meydanına giderken) deniz gibi dalgalanırlardı.

124

مِنْ كُلِّ مُتَدَبِّ لَلَّهِ مُخْتَسِبِ
يَسْطُو بِمُسْتَأْصِلٍ لِلْكَفْرِ مُضْطَلِمِ
جمله از بهر خدا در کار بودند در غزا
بیخ کفر از بن بکنند نیست کردند از بستم

Askerler, Allah için gaza ediyordu ve küfrün kökünü kazıyıp zulmü ortadan kaldırdılar.

125

حَتَّىٰ عَدَّتْ مِلَّةَ الْإِسْلَامِ وَهِيَ بِهِمْ

مِنْ بَعْدِ غُرْبَتِهَا مَوْضُوعَةَ الرَّحِمِ

تا قوی شد ملتِ اسلام از سعی همه

دین در اوّل بُدِ غریب و خوار، هم شد محترّم

İslâm ümmeti [ashaptan] herkesin elbirliğiyle güçlendi. Din ilk başta garip ve değersiz idi, sonra muhterem oldu.

126

مَكْفُولَةً أَبَدًا مِنْهُمْ بِخَيْرِ أَبِي

وَخَيْرِ بَعْلِ فَلَمْ تَيْتَمِ وَلَمْ تَيْتَمِ

دین از ایشان یافت بهتر شوهر و بهتر پدر

زان نماند در بیوگی و هم نماند اندر یتیم

Din, onların eliyle daha iyi bir koca, daha iyi bir baba kazandı. O yüzden dul ve yetim kalmadı.

127

هُمُ الْجِبَالُ فَسَلَّ عَنْهُمْ مُضَادِمُهُمْ

مَاذَا رَأَوْا مِنْهُمْ فِي كُلِّ مُضْطَّأَمٍ

کوهها بودند و زان کو در نبرد آمد بپرس

تا بگویند آنچه دیدستند از ایشان در صدم

O askerler dağlar gibiydi. Bunu onlarla savaşanlara sor ki savaş meydanında onlardan gördüklerini sana anlatsınlar.

128

وَسَلَّ حُنَيْنًا وَسَلَّ بَدْرًا وَسَلَّ أُحُدًا

فُضُولَ حَنْفٍ لَهُمْ أَذْهَىٰ مِنَ الْوَحْمِ

از حنین و بدر و دیگر از أخذ می‌کن سوال

تا بخوانند فصلهای مرگ سخت تر از وحم

Huneyn, Bedir ve Uhud'a sor ki vebâ illetiyle kahrolmaktan daha dehşetli ve şiddetli olduğunu sana anlatsınlar.

129

الْمُضْطَرِّي الْبَيْضِ حُمْرًا بَعْدَ مَا وَرَدَتْ

مِنَ الْعَدَىٰ كُلِّ مُسْوَدٍ مِنَ اللَّحْمِ

سرخ کردند به خون دشمنان شمشیرها

چون فرو شد در سیاهی بس سر و مواز لَمَم

Onlar, (beyaz kılıçlarını) düşmanların uzun siyah saçlarına sokunca kılıçlarını düşman kanıyla ala boyadılar.

130

وَالْكَاتِبِينَ بِسُمْرِ الْخَطِّ مَا تَرَكَتْ
أَقْلَامُهُمْ حَرْفَ جِسْمٍ غَيْرَ مُنْعَجِمٍ
می نوشتندی به نیزه خطِ سرخی بر بدن
حرف جسم بی نقط بنوشته بودی آن قلم

Mızraklarıyla bedenlere kırmızı hatla (kanla) yazıyorlardı. Onların mızrağı bir kalem misali hiçbir bedeni noktasız bırakmadı.

131

شَاكِي السِّلَاحِ لَهُمْ سِيمَا تُمَيِّزُهُمْ
وَالْوَرْدُ يَمْتَازُ بِالسِّيْمَا عَنِ السَّلْمِ
آن کمان سخنان که سیماشان بدان ممتاز بود
گل به رنگ و بوی آن ممتاز گردد از سلم

Onlar baştan aşağı teçhizatlanmışlardı ve simaları din [nuruyla] ile ayırt edilirdi. [Zaten] gül, [de] rengiyle ve kokusuyla Selem'den ayırt edilir.

132

تُهْدِي إِلَيْكَ رِيَاخِ النَّصْرِ نَشْرُهُمْ
فَتَحْسَبُ الزَّهْرَ فِي الْأَكْمَامِ كُلِّ كَمٍ
می رساند باد نصرت بر تو بوی سعی شان
چون بهار اندر سر غنچه بُدند ثابت قدم

Nusret rüzgarı, onların gayret kokusunu sana ulaştırır. Onlar, [açılmak üzere olan] goncanın başındaki bahar gibi sabit-kadem idiler.

133

كَأَنَّهُمْ فِي ظُهُورِ الْخَيْلِ نَبَتْ رُبَا
مِنْ شِدَّةِ الْحَزْمِ لَأَمْ مِنْ شِدَّةِ الْحَزْمِ
گویا در پشت اسبان چون درختِ پشتِ کوه
زاستواری بود در دین نی ز کثرت در نسم

Onlar atların üstüneyken dağların sırtında biten ağaç gibi dik dururlardı. Bu, onların sayı olarak fazlalıklarından değil, din [yolundaki kararlılıkları ve] dik duruşlarındandı.

134

طَارَتْ قُلُوبُ الْعِدَا مِنْ بَأْسِهِمْ فَرَقَا
فَمَا تَفَرَّقُ بَيْنَ الْبِهِمِ وَالْبِهِمِ
لرزه در دلهای دشمن اوفتاد از ترسشان
چارپای از آدمی نشناختند از ترس و غم

Onların (ashabın) korkusundan düşmanların kalbi titrerdi. Korku ve üzüntüden dolayı yiğitle kuzuyu ayırt edemez oldular.

135

وَمَنْ تَكُنْ بِرَسُولِ اللَّهِ نُصْرَتُهُ

إِنْ تَلَقَهُ الْأَسَدُ فِي آجَائِهَا تَجِم

هرکه او را از رسول الله یاری آمدی

شیر اگر بر وی رسد از ترس او آید به هم

Resûlullah'tan yardım ulaşan kimse aslanla bile savaşsa aslan korkudan mağlup olur.

136

فَلَنْ تَرَى مِنْ وَلِيٍّ غَيْرِ مُنْتَصِرٍ

بِهِ وَلَا مِنْ عَدُوٍّ غَيْرِ مُنْقَصِمٍ

دوستانش را نبینی غیر منصور و عزیز

هم نبینی دشمنش جز خوار و بشکسته ز هم

Hız. Peygamber'in dostlarını ancak zafer kazanmış ve izzet sahibi olarak görürsün.
Düşmanlarını da perişan ve zillet sahibi olarak görürsün.

137

أَحَلُّ أُمَّتُهُ فِي حِزِّهِ مَلَّتِهِ

كَالَلَيْثِ حَلَّ مَعَ الْأَشْبَالِ فِي أَجْمٍ

امت خود را نشانده در حصار ملتش

همچو شیری کو بُود با بچگان اندر اجم

Yavrularıyla koruya yerleşen aslan gibi kendi ümmetini dininin kalesine yerleştirdi.

138

كَمْ جَدَلْتُ كَلِمَاتِ اللَّهِ مِنْ جَدَلٍ

فِيهِ وَكَمْ خَصَمَ الْبُرْهَانَ مِنْ خَصَمٍ

هرکه با قرآن be جنگ آمد بیفکندش be خاک

گفتگوی منکر از برهان آن گشته است کم

Kur'ân ile savaşan mağlup oldu, münkirin sözü onun burhanına yenildi.

139

كَفَاكَ بِالْعِلْمِ فِي الْأُمِّيِّ مُعْجِزَةً

فِي الْجَاهِلِيَّةِ وَالْتَأْدِيبِ فِي الْيَتِيمِ

ایتقدر از معجزش کافی که پیش از وحی او

امی و پر علم بود و پر هنر اندر یتیم

Onun mucizesi ile ilgili şu kadarını söylemek yeterlidir: Vahiy gelmeden önce âlim bir ümmî ve hüner sâhibi bir yetimdi.

140

خَدَمْتُهُ بِمَدِيحِ اسْتَقْبِيلِ بِهِ

ذُنُوبِ عُمْرٍ مَضَى فِي الشَّعْرِ وَالْخِدْمِ

خدمتش کردم به مدحی تا بیخشندم گناه

ز آنکه عمرم صرف شد در گفتن شعر و خدمت

Başkalarına şiir söylemek ve hizmet etmekle geçen ömrümün günahlarının affedilmesi ümidiyle Hz. Peygamber'e bir medhiye söyledim.

141

إِذْ قَلَّدَانِي مَا يُخْشَى عَوَاقِبُهُ

كَأَنِّي بِهِمَا هَدَى مِنَ النَّعْمِ

کرده‌اند در گردنم عصیان و می‌ترسم از آن

گویا با شعر و خدمت مثل هدیم از نعم

Başkaları için yazdığım şiirler ve yaptığım hizmetler (yani boş işler) boynuma [bir] günah [tasması] takmıştır ve bundan endişe ediyorum. Kendimi kurbanlık koyun gibi hissediyorum.

142

أَطَعْتُ غَيِّ الصَّبَا فِي الْخَالَتَيْنِ وَمَا

حَصَلْتُ إِلَّا عَلَى الْأَثَامِ وَالنَّدَمِ

برده‌am فرمان ناز و کودکی از هردو حال

هیچ از آن حاصل ندارم جز گناهان و ندم

Her iki durumda (şiir ve hizmet yani boş işlerle meşgul olmakla) çocukluk cehâletine itâat etmişim. Bundan ise pişmanlık ve gûnahtan başka hiçbir kazancım yok.

143

فَمَا خَسَارَةٌ نَفْسٍ فِي تِجَارَتِهَا

لَمْ تُشْتَرِ الدِّينَ بِالدُّنْيَا وَلَمْ تَسْمِ

بس زیانکاری که نفس اندر تجارت یافته

کو به دنیا دین بخرید و نه گفته می‌خرم

Nefis ticaretinden nice zararlar elde etti. O, dünyaya karşı dini satın almadı, alırım da demedi.

144

وَمَنْ يَبِعُ عَاجِلًا مِنْهُ بِأَجَلِهِ

يَبِنُ لَهُ الْعَبْنُ فِي بَيْعِ وَفِي سَلَمِ

هرکه عقیبی را به دنیا می‌فروشد خاسر است

عَبْنِ او روشن شود البته در بایع و سلم

Ukbâyı dünyâyâ satan zarardadır. Böyle birinin alışverişte ahmaklığı ortaya çıkar.

145

إِنْ آتَ ذُنْبًا فَمَا عَهْدِي بِمُنْتَقِضٍ
مِنَ النَّبِيِّ وَلَا حَبْلِي بِمُنْصَرِمٍ
گر ز فضلش در قیامت دستگیرد خرمم
ور نگیرد وای بر من، چون بلغزانم قدم

[Hz. Peygamber] keremiyle kıyamet günü elimden tutarsa mutlu olurum, tutmazsa yazık bana, çünkü ayağım kayar.

146

فَإِنَّ لِي ذِمَّةً مِنْهُ بِتَسْمِيَّتِي
مُحَمَّدًا وَهُوَ أَوْفَى الْخَلْقِ بِالذِّمَمِ
عهد از او دارم که نام من محمد کرده‌اند
کس وفا چون او نکرده در همه عهد و ذمم

Onunla ahdim olduğu için adımları Muhammed koymuşlar. Kimse onun kadar ahbine vefalı değildir.

147

إِنْ لَمْ تَكُنْ فِي مَعَادِي آخِذًا بِيَدِي
فَضْلًا وَإِلَّا فُقُلٌ يَا زَلَّةَ الْقَدَمِ
گر گنه کردم بسی من عهد را نشکسته‌ام
با پیمبر جبل دین مصطفی نبریده‌ام

Günah işlesem bile ben Hz. Peygamber'e olan sözümün caymadım ve dinin sapasağlam ipini koparmadım.

148

حَاشَاؤُهُ أَنْ يَحْرَمَ الرَّاجِي مَكَارِمَهُ
أَوْ يَزْجِعَ الْجَارُ مِنْهُ غَيْرَ مُحْتَرَمٍ
دور بادا گر کند نومید هر امیدوار
یا که از وی بازگردد جار، غیر محترم

Hâşâ! O, ümit sâhibini, ümitsiz etmez veya ona sığınan komşusunu küçük düşürmez.

149

وَمُنْدُ الْأَزْمَتِ أَفْكَارِي مَدَائِحَهُ
وَجِدْتُهُ لِيَخْلَاصِي خَيْرَ مُلْتَزِمٍ
زآنکه من مشغول کردم فکر خود در مدح او
برخلاص خود ورا خوش ملتزم می‌یافتم

Düşüncemi ona medhiye yazmakla meşgul ettiğimden dolayı onu kendi kurtuluşuma en iyi dayanak olarak buldum.

150

وَلَنْ يَفُوتَ الْغِنَى مِنْهُ يَدًا تَرَبَّتْ
إِنَّ الْحَيَا يُنْبِتُ الْأَزْهَارَ فِي الْأَكْمِ
دست درویش از غنای نعمتش خالی نشد
ز آنکه باران جمله رویاند بهار اندر اکم

Dervişin eli onun nimetlerinden boş kalmaz. Çünkü o, yüksek dağları yeşerten bahar yağmuru gibidir.

151

فَلَمْ أَرِدْ زَهْرَةَ الدُّنْيَا الَّتِي اقْتَطَفْتُ
يَدًا زُهَيْرٍ بِمَا أَتْنِي عَلَى هَرَمِ
من نمی خواهم بهارِ مال دنیا چون زهیر
کان بچیده دست او چون گفت در مدح هرَم

Züheyr, Herim'e medhiyeler yazdı ve eli dünya malının baharını ve çiçeklerini derdi. Ben Züheyr gibi olmak istemem.

152

يَا أَكْرَمَ الرُّسُلِ مَالِي مَنْ أَلُوذُ بِهِ
سِوَاكَ عِنْدَ حُلُولِ الْحَادِثِ الْعَمَمِ
ای گرامی تر که ز خلقان من ندارم ملجایی
جز تو، چون آید قیامت یا بُود مرگ تنم

Ey halkın en şerefli, ölüm anında ve kıyamette benim senden başka sığınağım yoktur.

153

وَلَنْ يَضْمِقَ رَسُولُ اللَّهِ جَاهُكَ بِي
إِذَا الْكَرِيمُ تَجَلَّى بِاسْمِ مُنْتَقِمِ
یا رسول الله جاهت تنگ می‌ناید به من
چون کریمم انتقام آرد به ارباب نقم

Yâ Resûlallâh! Kerim olan Allah müntakim ismiyle tecelli edip intikam alacağı kıyamet gününde bana şefaet etmen senin makamını daraltmaz.

154

فَإِنَّ مِنْ جُودِكَ الدُّنْيَا وَضَرَّتْهَا
وَمِنْ عُلُومِكَ عِلْمَ اللُّوحِ وَالْقَلَمِ
شمه‌ای از جود تو دنیا بُود با آخرت
وز علومت در دو عالم علم لوح است و قلم

Şüphesiz dünya ve ahiret senin cömertliğinden, Levh'in ve Kalem'in ilmi de senin ilminden bir parçadır.

155

يَا نَفْسُ لَا تَقْنَطِي مِنْ زَلَّةٍ عَظُمَتْ

إِنَّ الْكَبَائِرَ فِي الْغُفْرَانِ كَاللَّمَمِ

ای دل از رحمت مشو نومید با جرم بزرگ

چون کبائر نزد غفران خدا شد چون لَمَم

Ey gönül! Büyük günahına rağmen rahmetten umudunu kesme. Zira büyük günahlar Allah'ın bağışlayıcılığına nispetle küçük günahlar gibidir.

156

لَعَلَّ رَحْمَةَ رَبِّي جِئْتُ بِنَفْسِيهَا

تَأْتِي عَلَيَّ حَسْبِ الْعُضْيَانِ فِي الْقَسَمِ

رحمت رحمان مگر آن دم که قسمت می کنند

بر من آید در خور جرم و گناه اندر قسم

Hakk'ın rahmeti dağıtıldığında [o rahmetin] günahım kadar olmasını umut ediyorum.

157

يَا رَبِّ وَاجْعَلْ رَجَائِي غَيْرَ مُنْعَكِبِينَ

لَدَيْكَ وَاجْعَلْ حِسَابِي غَيْرَ مُنْخَرِمٍ

یا رب اُمیدم بر آور هم مگردان وازگون

در قیامت نزد تو آنگه حساب آسان کُنم

Ya Rabbi! Umudumu tersine çevirme! Umduğuma nail olursam kıyamet günü senin katında hesabım kolay olur.

158

وَالطُّفُّ بِعَبْدِكَ فِي الدَّارَيْنِ إِنَّ لَهُ

صَبْرًا مَتَى تَدْعُ الْأَهْوَالَ يَنْهَزِمَ

لطف کن با بنده خود هم به دنیا و آخرت

ز آنک صبرش نزد سختی ها گریزد از سَأَم

Dünya ve âhirette kendi kuluna lutfet. Çünkü zorluk hâlinde kulunun sabrı kaçıp gider.

159

وَأُذُنٌ لِسُحْبِ صَلَاةٍ مِنْكَ دَائِمَةً

عَلَى النَّبِيِّ بِمُنْهَلٍ وَمُنْسَجِمٍ

پس درود بیکران باران ز ابر رحمتت

بر پیمبر تا شود ریزان و پاشان آن نَعَم

Rahmet bulutundan dâima Hz. Peygamber'e sonsuz selam yağdır ki bu nimetler dökülüp saçılısın.

160

والآلِ وَالصُّحْبِ ثُمَّ التَّابِعِينَ لَهُمْ
اهل التَّقَى وَالتَّقَى وَالْحِلْمِ وَالكَرَمِ
بعد از آن بر آل و اصحاب کرام و تابعین
اهل علم و حلم و عقل و فضل و تقوی و کرم

Ondan sonra, ashâb-ı kirâm ve tâbiîne; ilim, hilim, akıl, fazilet, takva ve kerem ehline [nimetler saçılınsın].

161

مَا رَنَحْتُ عَدَبَاتِ الْبَانِ رِيحُ صَبَا
وَأَطْرَبَ الْعَيْسَ حَادِي الْعَيْسِ بِالنَّعْمِ
تا بیجنباند صبا اندر چمن شاخ درخت
یا برانند اشتران را بندگان بر نعم

Saba rüzgarı Ban ağacının yapraklarını titretsin veya deveye binen kişi nağmeleriyle deveyi raksettirsin.

162

بنده مداح رسولم شهرتم حافظ شرف
نام من باشد محمد، من محمد چاکرم

Ben Resul'ün meddahıyım, Hâfız Şeref olarak bilinirim. Adım Muhammed'dir, ben Hz. Muhammed'in kölesiyim.

163

چون ز هجرت هشتصد ده سال تازی رفته بود
اتفاق افتاد نظم فارسی اندر رقم

Hicretten sekiz yüz on sene geçmişti, [Bürde'nin] Farsça manzum [tercümesi] yazıldı.

164

یار رب از فضل و کرم توفیق ایمانم بده
با رسولم حشر گردان تا شوم من مُحترم

Yâ Rabbî! İhsan ve kereminle imânımda beni muvaffak eyle. Beni Hz. Resul ile haşret ki saygıya lââyık olayım.

165

هر که این بیتم بخواند از سر صدق و صفا
با مُحَمَّد در بهشتش شاد گردان دم به دم

Kim benim bu beyitlerimi doğruluk ve sâfa ile okursa Hz. Muhammed ile cennette ebediyen onu mutlu et.

166

هر که او آمین بگوید رحمتش گردان قرین
هم بیامرزم گناهان باب و ام اجداد و عم

Her kim ki [bu duaya] âmin derse onu rahmetine ulaştır. Benim, ebeveynimin, ecdâdımın ve akrabalarımın günahlarını bağışla.

چونکه توبه کرد کاتب از گناه ما مضمی

هم ببخش او را به فضل خویش و انعام و کرم

Bu nüshanın müstensihî geçmiş günahlarına tövbe ettiği için onu da kendi ihsanın ve kereminle bağışla.¹²

Sonuç:

Hız. Peygamber için yazılan ve İslâm coğrafyasının dört bir yanına hızla yayılan medhiyeler arasında en çok tanınanlardan biri XIII. asırda yaşadığı bilinen el-Bûsîrî'nin *el-Kevâkibü'd-dürriyye fî medhi hayri'l-beriyye* adlı kasidesidir. Bu kasîde XV. asırda kimliği hakkında net bilgiler bulunmayan Muhammed Hâfız Şeref tarafından manzum bir şekilde Farsçaya tercüme edilmiştir. Dünya kütüphanelerinde yüzlerce nüshası olan Şeref'in *Kasîde-i Bürde Tercümesi*'nin sadece Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi'nde 50 nüshası bulunmaktadır ve âdeta Türkçe *Kasîde-i Bürde* tercümelerinin ayrılmaz bir parçası niteliğindedir. Bu çalışmada öncelikle Hâfız Şeref'in kasidesi hakkında bazı tespitler paylaşılmıştır. Akabinde müellifin yaşadığı döneme yakın bir zamanda müstakil olarak istinsah edilen ve Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Ayasofya Koleksiyonu nr. 2287'de kayıtlı olan nüshadan hareketle Hâfız Şeref'in kasidesinin metni hazırlanmıştır. Çalışmada önce el-Bûsîrî'nin Arapça kasidesinin orijinali, akabinde Muhammed Hâfız Şeref'in tercümesi ve sonrasında ise Şeref'in şiirinin Türkçe tercümesi verilmiştir. Hâfız Şeref, el-Bûsîrî'nin kasidesini 161 beyit hâlinde tercüme etmiştir ve beyit sayılarına eklemeye yaparak kendi tercümesini genişletmek yoluna gitmemiştir. Şeref, kafiye seçiminde de el-Bûsîrî'nin şiirine sadık kalmayı tercih etmiştir. Şeref kendi tercümesinde sadece 39 Farsça kelime seçmiştir ki bunların 12'si 'hem' zarfıdır. Ayrıca, 77 kafiye birebir Arapça metin ile aynı kelimeler olarak tercih etmiştir. Hâfız Şeref'in tercih ettiği aruz kalıbı ise Türk ve Fars edebiyatı şâirleri tarafından en çok sevilen ve kullanılan kalıplardan biri olan *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* vezni olmuştur. Şeref'in tercümesi anlam odaklı bir tercümedir ve bu tercümede belâgat inceliklerine önem vermekten ziyade kaynak beytin anlamını yansıtmaya öncelenmiştir.

Kaynakça:

- AYÇİÇEĞİ, Bünyamin (2015), "Bûsîrî ö. 696/1297?'nin Kasîdetü'l-Bürde'sinin Diyarbakırlı Mehmed Said Paşa ö. 1308/1892 Tarafından Yapılan Mensur ve Manzum Tercümesi", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, XV/XV, s. 27-102.
- , (2017), *Bûsîrî'nin Kasîde-i Bürde'sinin Geçmişten Günümüze Türkiye Toplumunu Üzerindeki Akademik, Sosyal ve Dinî Etkileri*. Program Kodu: 1002. Proje Nu: 215K398. TÜBİTAK SOBAG - Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Destek Grubu. (Proje Yürütücüsü: Bünyamin Ayçiçeği). İstanbul.
- , (2020), *Necîb Efendi'nin Kasîde-i Bürde Şerhi Muhtasar Tevessül (İnceleme-Tevessül Karşılaştırma-Metin)*, İstanbul: DBY.
- BÛSÎRÎ, Şerefeddin (1392), *Kasîde-i Bürde (Bâ Şerh ve Ma'nî-i Lügât ve Dü Tercüme-i Manzûm)*, Haz. Fürûğ Andelîbiyân, Tahran: İntişarat-ı Tekdiraht.
- DEHKHODA, Ali Ekber (1377), "z", *Lügat-nâme*, Tahran: Müessese-i Lügat-nâme-i Dehkhoda, <https://dehkhoda.ut.ac.ir/fa/dictionary/detail/156274?title=%D8%B0>.
- DEMİRAYAK, Kenan (2001), "Kasîdetü'l-bürde", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, XXIV, s. 566-68.
- DİRÂYETÎ, Mustafâ (ed.), 1392a, *Fihristigân-ı Nûshaha-i Hattî-i İrân*, Tahran: Sâzmân-ı Esnâd ve Kitâbhâne-i Millî-i Cumhûrî-i İslâmî-i İrân.
- (ed.), 1392b, *Fihristigân-ı Nûshaha-i Hattî-i İrân*, Tahran: Sâzmân-ı Esnâd ve Kitâbhâne-i Millî-i Cumhûrî-i İslâmî-i İrân.

¹² Anlamdan da anlaşıldığı üzere bu beyit muhtemelen müstensih tarafından eklenmiştir.

- HABÎSÎ, Muhammed bin Nasîr (882), *Fevâ'id-i 'Alâiyye*, Tahran, Tahran Meclis-i Şura-yı Milli: nr. 1127.
- KAYA, Mahmut (2001), "Kasîdetü'l-bürde", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, XXIV, s. 568-69.
- NEVŞÂHÎ, Seyyid Ârif (1983), *Fihrist-i Nüshaha-i Hattî-i Fârsî-i Mûze-i Millî-i Pâkistan*, Karaçi: Merkez-i Tahkikat-ı Fârsî-i İran ve Pâkistan.
- NİŞANCI ABDURRAHMAN ABDÎ PAŞA (2022), *Kıl Şefâat Yâ Resûlallâh Hudâ Affeylesin: Osmanlı'nın Bürde Şerhleri I*, (Haz.) Güler Ömer Said, İstanbul: Ketebe Yayınları.
- GÜLER, Ömer Said (Haz.), (2023), *Bir Şiir Bir Hırka: Kasîde-i Bürde'nin Türkçe Şerhleri - II*, İstanbul: DBY.
- SAVRAN, Ahmet (2001), "Kâ'b b. Züheyr", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, XXIV, s. 7-8.
- USLU, Recep (2014), "Kaside-i Burde Besteleri", *Academia.Edu*, https://www.academia.edu/7064566/Kaside_i_Burde_Besteleri_2014.
- ZEVVÂREÎ, Ali (1392), *Midhat-nâme-i Peyâmber-i Vahy: Hülsatü'l-menâkıb*, Haz. Seyyid Hamîd Mihrî-i Hânsârî, Kum: Mecma'-i Zehâir-i İslâmî.

Yazma Eserler:

- Diyanet İşleri Başkanlığı Yazma Eser Kütüphanesi nr. 1802.
- Nuruosmaniye Yazma Eser Kütüphanesi nr. 5145.
- Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Aşir Efendi Koleksiyonu nr. 301.
- Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Ayasofya Koleksiyonu nr. 2287.
- Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Esad Efendi Koleksiyonu nr. 2762.
- Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Esad Efendi Koleksiyonu nr. 2802.
- Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Koleksiyonu nr. 3369.
- Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Koleksiyonu nr. 3631.
- Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Halet Efendi Koleksiyonu nr. 339.
- Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Hamidiye Koleksiyonu nr. 1156.
- Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Karaçelebizade Koleksiyonu nr. 354.
- Tahran Üniversitesi Kütüphanesi nr. 3538.